

Glücklich, Julius

Úvod

In: Glücklich, Julius. *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*. Brno: Filozofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1936, pp. [III]-LXXIII

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118841>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Úvod.

I.

Jest známý fakt, že se zákonodárná činnost sněmů v plném rozsahu rozvinula u nás teprve v době habsburské, kdy řada činitelů velmi závažných, kteří působili i jinde, u nás pak k tomu války turecké, nutila panovníky svolávat sněmy co možná často. Ale tato značná zákonodárná činnost sněmů české koruny, zvláště českých, jak se rozvíjela do r. 1618 (ev. 1620), čeká ještě na celková kritické zhodnocení, k němuž v posledních letech velmi cenný náběh učinil retrospektivní úvod Kroftův k XI. dílu Sněmů českých a J. B. Novákův k XV. dílu. Výsledky této zákonodárné činnosti, která se projevila i po vydání zemského zřízení z r. 1564, zejména na sněmech z r. 1575 a 1609/10, přečkaly do jisté míry i převrat bělohorský, přešedše s jistými změnami i do Obnoveného zřízení zemského, jak dokazuje VI. část tohoto Úvodu. O její intenzivnosti svědčí dobře okolnost, že zemské zřízení království českého z roku 1564, kodifikující zhruba stav z r. 1559, už po 10 letech nevyhovovalo právě proto, že se již hodně zpožďovalo za novými usneseními sněmovními. Proto již na sněmu r. 1575, zavřeném 27. září, stalo se usnesení o 21 artykulích, tehdy schválených, že mají být vloženy do nového zřízení zemského, ale z nich převzato pak vskutku jen 13¹. Jsou to:

¹ V Sněmech českých IV od strany 271—279 jsou pod čarou připojeny k těmto artykulům marginální poznámky deskového zápisu označující, že artykule mají být pojaty do nového zřízení zemského; osm však přežato nebylo, totiž: 1. O cizozemcích do země dostalých a osazených, 2. O hory a kovy, 3. O podpisování se rádci v suplikaci, 4. Přilepšení služby registratorům při dakách zemských, 5. O ouřadu nejvyššího purkrabství pražského, 6. O rozpustilostech lidí mladých (přejat artykul ze sněmu 1614, viz zde L XL), 7. O čeledi cizích panův poddaných přechovávaní, jaká na to pokuta, 8. O partytách. Při

1. Rozepře soudci zemskými vážené k dobrému zdání jinam podávati k uvažování nenáleží¹. 2. Ku pořadu práva stranám ukázaným zachovávaní pokoje vyměřiti². 3. V komoře království nepovinnost spravedlivosti ukázati³. 4. Před appellací osoby z stavův k slyšení nenáležejí⁴. 5. O uvázání se v statky bezprávně⁵. 6. O unášení peněz od poddaných do měst⁶. 7. Pokuta pro prázdné vedení při k zdvižení⁷. 8. Pokuta na lidi obecní, výpovědem královským, panským a vládyckým neposlušné⁸. 9. Cizozemci v půjčkách rovného práva s domácími užiti mají⁹. 10. Otec o dílu syna marnotratného řídití může¹⁰. 11. O nezamlouvání vlastním synů a dcer k manželství¹¹. 12. Poddaní bez povolení pána se nedlužte¹². 13. O plavbu po Labi a řekách v zemi¹³. Kromě toho však přejaty při práci redakční i tyto artykule: 14. O statech k království náležejících, jichžto držitelé Čechové jsou (ovšem přejat jen zčásti—viz zde A XVII), 15. O úřadech Čechům v Slézástě náležitých (viz zde A XXVII), 16. Soudové zemští překážky nésti nemají (viz zde B XXV), 17. O rozepřech před J. Mtí. cí. sročených a před odjezdem nevykonaných (viz zde O I), 18. O škodné dříví pouštění v klaptích (viz zde str. 476).

Č. 2 vynechaly Sněmy IV, str. 276 přípisek: „Ty všechny artykule do zřízení zemského vloženy býti mají“, při č. 4. přípisek: „20 — Též do zřízení zemského“. Č. 7. mělo býti přijato též na návrh V. Budovce, ale po převzetí škrtnuto. Viz zde str. 321. Jak choulostivé vůbec by bylo konstruovati obraz nové redakce zřízení zemského jen z nových artykulů sněmovních, ukazuje zvláště pěkně Dobré zdání o artykuli sněmu 1575 „O zachování slavnosti soudu zemského“. Viz zde str. 45.

¹ Viz zde A XXIII.

² Viz zde B XXV.

³ Viz zde A XXIII; ale v B škrtnut, viz tam pozn. 8.

⁴ Viz zde A XXIII, pozn. 9.

⁵ Viz zde E XVIII.

⁶ Viz zde X XII.

⁷ Viz zde C XIII.

⁸ Viz zde D XVI.

⁹ Viz zde D XXVI.

¹⁰ Viz zde J XLVII.

¹¹ Viz zde J LIX.

¹² Viz zde X II.

¹³ Viz zde str. 476.

Na sněmu z r. 1576, zavřeném 11. července, stalo se usnesení o způsobu, jakým se to má státi¹. Nejvyšší písař zemský², který bude volen a vyhlášen, má vzíti o to radu s nejvyššími úředníky a soudci zemskými, jakým by způsobem takové artykule bez prodlení mohly býti vytištěny. Konaly-li se tyto porady, nevíme, ale na sněmu 1583 (drž. v pondělí po sv. Martinu a zavř. v sobotu po sv. Lucii — 14./11.—14./12.) znovu zvolena kommise, která by tyto artykule spolu s některými jinými, určenými k tomu již r. 1575 aneb odloženými k budoucímu sněmu, připravovala pro nové zřízení zemské; členové stavu městského jsou přibráni potud, pokudž by se jich stavu co tu dotýkalo³. Na sněmě z r. 1585 (drž. v pondělí den sv. Šťastného a zavř. ve středu po sv. Školastice — 14./1.—13./2.) opět určeno 7 artykulů, které měly býti zařazeny do zřízení zemského, o němž se praví, že se bude tisknouti „nejdříve“. Z nich však potom máme v našem návrhu jen 3, a to⁴: 1. O rozdílech mezi bratřími a sestrami⁵. O čeledi a poddaných zběhlých⁶.

¹ Viz Sněmy české IV, str. 551.

² R. 1577 je nejvyšším písařem zemským Michal Španovský z Lisova a na Pacově, viz Sněmy české V, str. 119.

³ Viz Sněmy české VI, str. 436/7. Na str. 467 pak najdeme „Poznamenání obecních artykulův, kteříž při budoucím sjezdu jednání a při nejdříve příštím sněmu vyhlášení a na místě postavení býti mají“. Jsou to: 1. O opatření rukojmí, když jedni za druhé slibují, jak svého zase bez protahuov dobývati mají. 2. O svědomí odevřených k soudům dávání, jaký by způsob v tom zachován býti mohl. 3. O řádu při přijímání a dávání svědomí. 4. Při soudu mezním jak osoby od purkrabí hradu pražského k dosazení soudu mezního obsílány býti mají. 5. O vykonání kommissí strany hor v království tomto podlé předešlého sněmem svolení, též o některých artykulích od prubýře zemského podaných vrozuměti. 6. Jak otec o dcerách, nemaje synov, nápady řídití by mohl. 7. O přijímání cizozemců do měst pražských, jaký řád v tom zachován býti má. 8. Artykul o čeledi a poddaných zběhlých, prvě sňešený a nařizený, kteříž se bez listnov proti sňešení přijímají, lépe vysvětlený. 9. O tvrzení cedulí řezaných při svadebních veselích pečeti aneb sekryty. 10. O myslivostech nemřících. 11. O plavení dříví a jaké ublížení nespravedlivě se od některých mnohým děje. 12. O nařizení řádu mezi židy v provozování živností jich.

⁴ Viz Sněmy české VI, str. 591.

⁵ Viz zde J LVIII a K VII.

⁶ Viz zde M XI. Ostatní nepřevzaté artykule jsou: 1. Jak při soudu mezním osoby od purkrabství hradu pražského k dosazení soudu mezního obsílání

3. O suplikacích, v nichž ten, kdo je podpisuje a k nim radí, podpisovati se má¹.

Při úsilí o sepsání jednotného zákoníka městského, jež se datuje od let čtyřicátých, pomýšlelo se také na to, aby byla práva městská „srovnána“ se zřízením zemským. Než když r. 1579 byla vydána Pavla Kristiána z Koldína Práva městská království českého, „srovnání“ provedeno nebylo². Proto na výše jmenovaném sněmě r. 1583 (drž. v pondělí po sv. Martinu a zavř. v sobotu po sv. Lucii — 14./11. až 14./12.) zvolena 28členná kommissee z krajů, z každého kraje po jednom pánu a po jednom rytíři. Ti měli spolu s osobami obrannými králem přehlédnouti a srovnati práva městská v království českém tak, aby byla toliko „jedna práva městská“ v celém království a neodporovala zřízení zemskému³. Král si vymínuje právo, všechny ty osoby na hrad pražský obeslati, aby uloženou práci vykonaly. Než nestalo se mnoho, neboť na sněmu 1585 ustanoveno, aby „nejprvé menší počet osob z stavu panského a rytířského“, vybraný nejvyššími úředníky a soudci zemskými, tu práci předsezval a podle kommissarů od krále k tomu volených to řídil; teprve až by ti svou práci vykonali, mají svolati kommissi, zvolenou r. 1583 ze všech krajů a jí svou práci předložiti⁴.

Práce postupovala však patrně stále pomalu a poněvadž zatím někteří členové kommissee zemřeli, bylo třeba na sněmu r. 1593 znovu vyjmenovati celou 28člennou kommissi⁵. Na sněmu z r. 1596 (drž. v středu po neděli Devítník a zavř. v středu po neděli Reminiscere — 14./2.—13./3.) opět místo 3 osob zatím zemřelých zvoleny jiné. Zároveň však ustanoveno, že zvolení členové kommissee mají

býti maji, 2. O řádu přijímání a dávaní svědomí, 3. O tvrzení cedulí řezaných při svádebních veselích početmi aneb sekrety, 4. O myslivosti. S ním se však shoduje značně náš T I.

¹ Viz zde O II. — Přejat v znění sněmu z r. 1590, shodném však se sněmem 1585.

² Viz o tom J. Kalousek, České státní právo, II. vyd., str. 339 a násl., K. Krofta, Sněmy české XI, str. 25—26.

³ V artykuli „O práva městská“, viz Sněmy české VI, str. 459.

⁴ V artykuli „O korigování a srovnání s zřízením zemským práv městských a k též věci osob volených“, viz Sněmy české VI, str. 583.

⁵ V artykuli „O korigování a srovnání práv městských s zřízením zemským“, viz Sněmy české VIII, str. 384—385.

vyhledati všechny artykule, které od sněmu r. 1565 „za právo nalezení jsou“ a do zřízení zemského vloženy býti mají a že král k tomu jisté osoby, „aby toho také přítomny byly“, naříditi ráčí¹. Z toho patrno, že obě kommisie pracovaly společně už v té době, což zajisté bylo přirozeno. R. 1597 na sněmě zvoleny nejen opět 4 jiné osoby z obou vyšších stavů podle krajů, nýbrž po prvé k nim přidány také osoby ze stavu městského, počtem 6². Sněm z r. 1598 věc zůstává při předešlém usnesení, jen připojuje, aby zvolené osoby zahájily svou činnost do 30. listopadu³. Ale opět se mnoho nestalo a tak sněm z r. 1599 se usnesl, aby vše bylo svěřeno 13členné kommissi, jejíž členové se jmenují, a jsou mezi nimi opět zástupci stavu městského, počtem 4; všichni se měli sejíti na hradě pražském, vše uvážiti a potom oznámiti osobám zvoleným z krajů; mělo se pracovati tak, aby to již při „nejprv příštím“ sněmu na místě postaveno býti mohlo⁴.

R. 1600 zvoleny však opět dvě kommisie zvláštní. Do kommisie „O srovnání práv městských s zřízením zemským“ vedle čtyř osob z pánů a pěti z rytířstva zvoleny též čtyři osoby stavu městského; opět měly tak pracovati, aby to již při „nejprv příštím“ sněmu na místě postaveno býti mohlo⁵. Osobám druhé kommisie⁶ nejen znovu se ukládá, aby daly ze sněmu vytáhnouti všechny artykule, které byly obecními sněmy od r. 1565 za právo ustanoveny, a aby přihlédly, na které místo který artykul do zřízení zemského má býti vepsán, nýbrž aby i uvažovaly, kteří artykulové předešlými sněmy jsouce „napraveni“, mají býti „kassírováni“ a ze zřízení zemského vypuštěni. Jako hlavní důvod se výtýká toto: poněvadž zvláště na sněmě r. 1575 mnoho artykulů buď bylo změněno nebo nové důležité byly za právo ustanoveny, ale posavad do zřízení zemského nepřišly, mnozí

¹ V artykuli „O právích městských“, viz Sněmy české IX, str. 268—269; sr. též B. Bieger, Krajské zřízení v Čechách I, str. 163.

² V artykuli „O srovnání s zřízením zemským práv městských“, viz Sněmy české IX, str. 421—422.

³ Sněmy české IX, str. 559.

⁴ Sněmy české IX, str. 655—656.

⁵ Sněmy české X, str. 42—43.

⁶ „O vytištění nově zřízením zemským a vytažení artykulův z sněmův, kteří do zřízení zemského pojeti a vloženi býti mají.“ Sněmy české X, str. 43—44.

lidé nevědí, čím by se dokonale zpravití měli, a páni soudcové tohoto království „někdy na zřízení zemské a někdy na sněmovní snešení souditi musejí“. Svou práci mají přednésti při soudu letničním nejprve příštím nejvyšším úředníkům a soudcům zemským; byla-li by od zemského soudu schválena, má býti s dovolením královým vytištěna. Co do osob zvolených v této kommissi je 7 pánů a 7 osob z rytířstva, z nichž Kryštof z Lobkovic, Václav nejstarší Berka z Dubé, Adam ze Šternberka, Hertvík Zejdlíc z pánův, Jan z Klenového a Kryštof Vratislav z Mitrovic z rytířstva, jsou i v první kommissi. Týmž osobám uloženo, aby s pomocí Pražanů vypracovali artykul „O soudu mlynářův přísežných“, jenž měl býti vložen do nového zřízení zemského¹. Na sněmu z r. 1601 v artykuli „O majestát na knížku mezní“ žádají stavové, aby tato knížka Jakuba Menšíka z Menštejna byla stvrzena zřízením zemským², dále na témž sněmě místo Václava nejstaršího Berky z Dubé zvolen za člena kommissi pro srovnání práv městských s zřízením zemským Adam ze Šternberka, nejvyšší sudí království českého, a Volf Novohradský z Kolovrat, nejvyšší sudí dvorský království českého³, ale na sněmě z r. 1602 zvolen místo Václava nejstaršího Berky z Dubé „s světa sešlého“ nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic⁴.

V usneseních sněmů z r. 1602, 1603, 1604, 1605, 1606 a 1607⁵ zvolené osoby se napomínají, aby věc vyřídily co možná brzy, a oznamuje se, že byl učiněn k té věci již „nemalý začátek“.

Podle všeho se nyní přece jen pracovalo, neboť ze stále se opakujícího artykule „O srovnání práv městských s zřízením zemským“ na sněmu z r. 1608 (držaném v pondělí po neděli Exaudi a zavřeném v pátek po památce sv. Jana Křtitele — 19./5.—27./6.) se dovídáme, že „přes polovici již té práce k místu přivedeno jest“; proto osoby zvolené mezi tímto časem a sněmem nejprve příštím

¹ Viz Sněmy české X, str. 45, dále zde Úvod str. XXXIV a čl. L LI, str. 297.

² Sněmy české X, str. 187. Viz též zde str. 360, čl. O XLVII nový.

³ Sněmy české X, str. 183.

⁴ Sněmy české X, str. 280.

⁵ Sněmy české X, str. 280, 415, 565, Sněmy české XI, str. 175, pro sněm 1606 (drž. v sobotu po sv. Matěji a zavř. v středu po Květné neděli — 25./2.—22./3.) viz současný úřední tisk artykulů tohoto sněmu sig. univ. knih. pr. 54 C 152 str. LVI, pro sněm 1607 (drž. v pondělí po památce nalezení svatého kříže a zavř. v středu po Křížové neděli — 7./5.—23./5.) viz str. XLIV.

mají se sjeti do měst pražských, dáti se do té práce na rathauze staroměstském a nerozjížděti se dříve, dokud by dílo skončeno nebylo. Osoby na tomto sněmu pro to volené byly tentokráte tyto: ze stavu panského: 1. Štefan Jiří ze Šternberka, J. Mti. cí. rada, německých lén hejtman, 2. Jiří z Talmburka, J. Mti. cí. rada, 3. Bohuchval Berka z Dubé, 4. Joachym Ondřej Šlik, 5. Henyk z Valdštejna, 6. Václav Budovec z Budova, J. Mti. cí. rada; z rytířstva: 1. Kryštof Fictum, J. Mti. cí. rada, 2. Frydrych z Bilé, J. Mti. cí. rada, 3. Bohuslav z Michalovic, místopisář království českého, 4. Příbík z Klenového a z Janovic, 5. Jiřík Vančura z Řehnic, 6. Jiřík Ota z Losu na Nyžburce; z měst: 1. Simeon Kohout z Lichtenfeldu, J. Mti. cí. rada při appellacích, 2. Adam Linhart z Najenperku, J. Mti. cí. služebník, 3. Václav Magrle ze Sobišku, 4. Melichar Haldius z Najenperku, 5. Jan Theodor Sixt z Otrsdorfu, 6. Jiřík Humel z Ruprstorfu¹.

Sněm zahájený potom v lednu 1609 a zavřený až v únoru 1610 věnoval značnou pozornost chystanému novému zemskému zřízení. Stalo se to arci teprve po vydání majestátu na náboženství, když se plný sněm, katolíci i protestanté, opět sešli k pravidelnému, obvyklému jednání sněmovnímu. Tu se mezi velikým počtem požadavků, které stavové přednesli dne 29. července 1609, uvádějí též oba artykule, artykul „O přehlídnutí zřízení zemského a položení do něho artykulův, předešlými sněmy svolených, i také vytištění nového zřízení zemského“, a artykul „O srovnání práv městských s zřízením zemským“. V tomto podání se opakuje ustanovení z r. 1596 a z r. 1600, že do nového zřízení zemského mají býti pojaty nové artykule, usnesené na sněmích od r. 1565, dále se má uvážiti a opravit, našlo-li by se, že by jeden artykul proti druhému čelil, též že by některý artykul „pro potřebu a zprávu lidskou“ vysvětlení potřeboval. Kromě toho žádají stavové, nejen aby „jisté osoby“ k přehlídnutí a uvážení těch nadepsaných věcí voleny byly, nýbrž i aby „jim tímto sněmem jistá summa na vychování jich nařízena byla“². Ve schůzi ze 6. září to V. Budovec doplňuje požadavkem, aby se při té práci pod každým artykulem přidaly dva neb tři nálezy³. Mimo to v průběhu jednání určeno o některých

¹ Viz tištěné artyk. sněmu tohoto, str. XL—XLII.

² Akta Budovcova, zápis z uv. dne.

³ Akta Budovcova, zápis z uv. dne.

přijatých artykulích, že mají vejíti do nového zřízení zemského. Tak v artykuli „O přetržení a zastavení mordův a pobídek k bitvám jakýmkoli způsobem činěných“ čteme, že jednak se v té věci setrvává při předešlém zřízení zemském, jednak se dává císaři a nejvyšším úředníkům a soudcům zemským i radám J. Mti. cí. moc, aby podle příkladu jiných zemí skrze otevřené mandáty takové výtržnosti zastavili; co by v té věci od krále uváženo a zavřeno bylo, to má „tak stálé a pevné býti, jako by to do tohoto sněmu vepsáno bylo a to potomně do zřízení zemského při vytištění budoucího nového zřízení zemského vloženo býti má“¹. Dále v artykulích téhož sněmu čteme, že do nového zřízení zemského má býti vložena artykul „O nezamlouvání synův a dcer k manželství“, který se shoduje s artykulem sněmu z r. 1575². Konečně v majestátu o nekonfiskování statků, jež Rudolf II. slíbil vydati stavům jako zlistinění sněmovního artykule z r. 1608, čteme, že má býti slovo od slova vepsán do zřízení zemského, když bude nově vytištěno³.

Výsledek všeho toho byl artykul „O přehlídnutí zřízení zemského i položeni do něho a vysvětlení artykulův sněmy předešlými svolených i také vytištění znovu zřízení zemského“⁴. V něm se nejprve opakuje ustanovení z r. 1600, jak se má postupovati, totiž že volené osoby mají vytáhnouti artykule z předešlých sněmů od r. 1565 počínajíc a ustanoviti, na které místo každý nový artykul má býti vepsán⁵, dále, že členové kommisie mají uvážiti, které artykule v zřízení zemském dřívějšími sněmy „napraveny“ jsou a tudíž mají býti z zřízení zemského vypuštěny⁶; konečně mají si členové kommisie všimnouti, neodporují-li si některé artykule, nebo

¹ Tištěné artykule tohoto sněmu, str. LXXVI—LXXVII. Viz též zde L XL, str. 286 a 288, pozn. ². Tištěnými artykuli se rozumí zde i dále současný úřední tisk, jak však sluje ve variantech; užito je exemplářů univ. knih. pražské, sign. 54 C 152.

² Viz zde J LIX nový pozn. ^a.

³ Viz můj čl. Majestát Rudolfa II. z r. 1608 o nekonfiskování statků, Pekařův Sborník II, str. 19. Majestát však nevešel do našeho návrhu, ač se o něm mluví v čl. P I (zde str. 366, Dobré zdání o partytách).

⁴ Viz tištěné artykule tohoto sněmu, str. LIV—LVII.

⁵ Viz zde na př. A II, A XVII, A XVIII, A XXVII, C IX, C XIII, E XXXIII J XLVII, M XI. U V.

⁶ Viz zde na př. C XLVII, E XII, K XXXIII, V XII.

že by některý artykul „vysvětlení“ potřeboval¹. Nebyly-li všechny potřebné artykule ze sněmů do této doby vytaženy, má se tak státi dodatečně; z toho možno souditi, že tato práce byla značnou měrou do té doby vykonána. Dále se nařizuje: poněvadž si odporují nejen některé artykule zřízení zemského, nýbrž i nálezy soudů, které sídlí na hradě pražském, a těchto nálezu se za právo užívá, mají z těchto nálezu, výpovědí a vyměření býti vytaženy a sebrány ty, které by měly býti za právo držány; tyto nálezy mají býti vepsány pod artykuli zřízení zemského, k nimž hledí. K vyhotovení těchto nálezu jak při deskách, tak i při soudu komorním a ouřadu nejvyššího purkrabství pražského přibráni byli všickni úředníci menších desk zemských, a k nim se přidávají Joachym z Těchenic, Adam Adam Linhart z Najenperka, Václav Magrle ze Sobíšku a Martin Fruvejn z Podolí². Dále však se stanoví, že tyto osoby mají právo vzíti si k ruce „osoby přísežné“, kterých by potřebovaly. Nade vše pak důležité je ustanovení, že tyto osoby mají býti za svou práci placeny ze zemských peněz a o částce má rozhodnouti příští letniční soud zemský.

V artykuli „O srovnání práv městských s zřízením zemským“³ se praví, že „větší díl“ práv městských byl již se zřízením zemským srovnán, přehlednut a zkorigován; aby byl ostatek práce vykonán, zvoleno 21 osob (po 7 z každého stavu), které se měly sejíti 8. března v Zeleném pokoji, práci dokončiti a dokončenou u desk složiti. Jsou to tytéž osoby, které byly zvoleny na sněmu 1608, jen ze stavu rytířského místo Přibíka z Klenového volen Jan Pinta Bukovanský a místo Jiříka Oty z Losu na Nyžburce volen Jindřich Ota z Losu a na Komárově; v stavu městském vypadl Adam Linhart z Najenperka a přibyli Simeon Humburk z Humburku a Martin Fruvejn z Podolí. I tu je ustanovení, že se ponechává úředníkům a soudcům zemským, co by zvoleným osobám dáno býti mělo za jejich práci z peněz zemských.

Všimneme-li si zvolených osob, vidíme, že je jich většina v obou kommissích; již dříve upozorněno, že v obou kommissích bý-

¹ Viz zde na př. A II, C XIII, J XLVII, K II, T VII.

² Pozoruhodné pro r. 1609/10 a pro sociální postavení Jednoty v městech pražských — 3 z jmenovaných jsou Bratři a jeden luterský podobojí.

³ Viz tištěné artykule tohoto sněmu, str. LVII—LIX.

valo vždy aspoň několik osob stejných. Tato okolnost, daná samo sebou rázem práce, byla nepochybně jednou z hlavních příčin, proč na sněmu budějovickém z r. 1614, kdy přece ani jedna z obou prací nebyla ještě hotova, obojí kommissee i formálně byla spojena v jedno, jak čteme v artykuli „O napravení a zkorigování práv městských s zřízením zemským, též přehlídnutí dotčeného zřízení zemského i položení do něho a vysvětlení artykulův sněmy předešlými svolených jako i znovu vytištění téhož zřízení zemského“¹. Artykul opět shrnuje dosavadní usnesení, ale určitěji než r. 1610 praví, že „pod jedním každým artykulem“ zřízení zemského mají se „tři příklady nálezův položiti“². Poněvadž se to vše prý dosud pro mnohé důležité příčiny provésti nemohlo, mají osoby zvolené dosud žijící s těmi, které na tomto sněmě byly zvoleny a nařizeny, i s těmi členy, které král sám přidá, na práci zasednouti na hradě pražském dne 7. dubna a vše vyřídití do nejbližšího generálního sněmu. Osoby nově zvolené byly tyto z pánů: na místě Jiřího z Talmberka, v té době již nejvyššího sudího království českého, zvolen Heralt Václav Libštejnský z Kolovrat a Frydrych z Talmberka; z rytířstva: Voldřich Gerštorf, J. Mti. císař. rada a prokurátor v království českém, dále Humprecht starší Černín z Chudenic, místokomorník království českého; z měst: Mikuláš Jaroměřský, kancléř Starého města pražského, a mistr Valentin Kochan z Prachové z Nového města pražského. Na konci se opět opakuje ustanovení o povinné pomoci přisežných osob a o zemských penězích, jež jim mají býti dány za jejich práci.

¹ Viz tištěné artykule tohoto sněmu, str. LI—LV.

² Z toho nebylo provedeno nic v návrhu, jež otiskujeme. Dlužno však zde připomenouti článek Budolfa Rauschera „O nálezech zemského soudu českého XVI. stol.“, otiskžený ve Sborníku věd právních a státních, roč. XXXIII (1933), str. 134—146. Z rukopisů Rauscherem uvedených, na př. rukopis univ. knih. pražské sign. XVIII F 33 k právním případům, vyjádřeným heslovitě, připojuje několik dokladů (někde tři a někde více, někde i méně). K rukopisům, jež Rauscher ve svém článku vyčítá, možno nyní připojití rukopis, uvedený v katalogu III. aukce Thun-Hohensteinské knihovny z Děčína č. 799 (n O. Pyševce, Praha-II., Jindřišská ul.). Podle laskavého sdělení p. dr. Ant. Škarky, který do rukopisu nahlédl před aukcí, obsahuje kny i k r. 1613, 1615 a 1616 (k tomu roku 3); při aukci byl získán p. inž. Lohrmannem z Prahy.

Ač se generální sněm, který podle usnesení sněmu budějovického měl býti svolán nejpozději v lednu 1615, konal o půl roku později, nebyla úplně hotova ani jedna z obou prací, jak se nám opět praví v artykuli, jenž opět společně mluví o obou pracích¹. Dovídáme se pak z něho, že vše již „na díle“ v spis uvedeno, ale že pro krátkost času nemohlo býti dokončeno. Protož se usnesl nyní král se stavy na tom, aby nejvyšší úředníci, soudcové zeměští, radové soudu dvorského a komorního, vybrali jisté osoby v menším počtu „k dalšímu toho všeho přehlídnutí a uvážení“, „což tak od předešle volených osob k poznamenání přišlo“, aby oba zákoníky mohly brzy vyjítí tiskem.

II.

Opravdu se v této době již horlivě pracovalo o opravě zřízení zemského, takže se r. 1617 mluví o zkorigovaném zřízení zemském jako o hotové věci. Děje se tak především v letáku „Zdání o napravení způsobů církví evangelických českých a uvedení jich v jednotu“, který otiskuje Skála k r. 1617 v II. díle své Historie str. 43—49, dále M. Samuel Martinus z Dražova v Obráně str. 165—172²; dále se tak děje v odpovědích na tento leták, jež Skála otiskuje rovněž. Pro to, co práce kommissee přinášela v nových článcích, hledících k úpravě poměrů náboženských, k níž došlo r. 1608 a 1609, budila její činnost zvýšenou pozornost v tehdejších napjatých poměrech náboženských a politických. Autor nebo autoři³ Zdání útočí nikoli na svobodu náboženskou, získanou r. 1609, nýbrž na samosprávné postavení, kterého Jednota dosáhla tehdy v jednotné církvi české, nejvíce na její postavení ve společné konsistoři. To se opíralo o dohodu stavů pod obojí, jejíž titul zní: „Artykulové a snešení nás všech tří stavův království českého, tělo a krev pána našeho Ježíše Krista pod obojí přijímajících a k confessi České se přiznávajících, nyní na hradě pražském pospolu shromážděných a

¹ Viz tištěné artykule tohoto generálního sněmu, str. CCXXXIII. Nadpis až na slovo „srovnání“, jež následuje za slovem „napravení“, shoduje se s nadpisem z r. 1614.

² Odtamtud otiskl je J. Th. Müller v Spisech J. A. Komenského č. 6. Nákl. České akademie 1902, str. 178—183 jako Příloha II; titul Martinův zní: „Pílné uvážené zdání...“.

³ O nich viz pěkně Hrejsa, Česká konfesse, str. 523.

u víře svatě křesťanské sjednocených, kterak se vedlé též konfessi České a majestátu, od J. Mti. císa. na touž konfessi nám daného, s kněžstvem svým jak při konsistoři, tak i v řádích církevních a jednomyslného náboženství provozování chovati máme¹.“ O této dohodě tvrdí autor Zdání, že neměla býti vtělena do nového zřízení zemského, poněvadž byla umluvena jenom mezi oběma skupinami stavů podobojích, že tedy opět touž cestou může býti změněna „vedlé příležitosti, času a způsobu církve boží“ a že tedy nemá takovou věčnou platnost jako majestát na náboženství a porovnání mezi stranou podjednou a podobojí. Pro jeho význam cituji doslovně toto místo letáku: „Z té příčiny stavové podjednou těžce to nesli, že někteří to snešení stavův evangelistických² do zkorigovaného zřízení zemského vlepiti a vepsati směli, dokládajíce, že ono té podstaty jest jako majestát anebo to porovnání mezi stranou podjednou a podobojí, a proto na věčnost³ bez proměny zůstávati musí.“

Se strany bratrské vyšly dvě odpovědi, jednou byla suplika, kterou podali defensorům páni, rytířstvo i vyslaní z měst „na ten čas“ v Praze přítomní⁵, druhá měla formu letáku, v němž se jeho autor obrací mimo jiné proti místu, hledícimu k novému zřízení zemskému, proti výtce, že „ti páni sněmem zvolení“ „jsou toho porovnání do zřízení zemského vlepiti neměli“. „I měl-liť jest

¹ Viz zde str. 37; tam již otištěn celý titul, který zde pro důležitost opakujeme; o věci viz též Hrejsa, Česká konfesse, str. 477.

² Skála II, str. 49 nemá slova „evangelistických“, které přidáno zde z M. z Dražova Obrany, str. 172. — Hrejsa v České konfessi na str. 523 Zdání zevrubně probírá, ale poněvadž jeho hlavní zřetel byl jiný, nevěnoval pozornost místům, týkajícím se nového zřízení zemského.

³ M. z Dražova Obrana „věčnosti“.

⁴ M. z Dražova Obrana „zůstati“.

⁵ Sjezd defensorů — třetí, konaný na základě artykule sněmu 1610 O dání moci defensorům, sešel se v únoru 1617. Viz můj článek O defensorech a českém povstání 1618—1620, ČČH. 1921 (XXVII), str. 74. V tomto článku, jehož vhodnější název byl by býval „O defensorech v l. 1611—18 a českém povstání“, opíraje se o nové prameny, mohl jsem zjistiti, že tedy sjezd, který svolali defensori v březnu 1618, byl již čtvrtý toho rázu a že předešlým třem vlada nijak nepřekážela a že i proto musilo pobuřovati její chování. Jen B. Rieger, Zřízení krajské I, str. 162, ví o sjezdu z r. 1611 (o jeho jednání viz uv. čl. ČČH. 1921, str. 67/8), ale o ostatních sjezdech praví toliko, že později takové sjezdy opakovány.

ty pány k tomu zvolené, jak podobojí, tak i podjednou tak hanebně a bezbožně štrafovati, pravě, že jsou tam to vlepili a že to tam býti nemá¹?⁴ Jak patrnó, tu všude se mluví o práci kommissie, zvolené k redakci nového zřízení zemského. Zmínka, že v ní byli i katolíci, máme-li na zřeteli výše uvedené kusy, upravující poměry náboženské, svědčí, že tito katolíci patřili k smířlivé skupině, representované r. 1609 nejvyšším purkrabím Adamem ze Šternberka². S místy, uvedenými ze Skály, dobře se shoduje, co praví Stránský v druhém vydání (z r. 1643) své *Republica bojema* v kapitole *De Bojemorum legibus* (i když tu asi má na mysli též novou úpravu městského zákoníka): *Regno nihilominus Matthiae imp. propemodum extremo (ann. 1615) progressus eos res haec est sortita, ut nisi repentinus ille turbo ac lacrymabilis totius regni motus (ann. 1618) supervenisset, exitum tandem ex voto habitura dici possit.* Zajímavé jest, čím Stránský vysvětluje, že se vlekla práce tak dlouho: *nonnullorum tam praepostere sive timidorum sive religiosorum morositate in cursu medio sistebatur*³.

Vskutku v nové redakci čl. A XXXIII najdeme (zde str. 37) návrh, aby do něho bylo pojato i porovnání, které obě strany podobojí mezi sebou učinily, ale text celého tohoto návrhu, který určuje, že má býti na tom místě převzat též majestát na náboženství z r. 1609 i porovnání mezi stranou podjednou a podobojí a artykul o dání moci defensorům, neporušený v rkpe. A, jest škrtnut v rkpe B. Stalo se to pro vyličený odpor, který vzbudila snaha pojmouti do něho i porovnání obou stran evangelických?

¹ Skála II, str. 57; viz tamtéž str. 54 a 55.

² Pozoruhodné jest, že nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic, zvolený r. 1602 do kommissie pro srovnání práv městských se zřízením zemským, není v ní r. 1610. R. 1600 jsou v kommissi pro novou redakci zřízení zemského tito nepochybní katolíci: Kryštof z Lobkovic, který však zemřel již r. 1609, Adam ze Šternberka, Volf Novohradský z Kolovrat, Jan Václav z Lobkovic, Jan z Klenového a oba Vratislavové; katolíkem jest Heralt Václav Libštejnský z Kolovrat, zvolený r. 1614 místo starého podobojího Jiřího z Talmberka, stejně jako Frydrych z Talmberka.

³ Viz lat. text celé kapitoly *De Bojemorum legibus* podle 2. vyd. u H. Jirečka, *Spisy právnické o právu českém v XVIém století*, str. 242—247, náš citát, str. 246; český překlad u Tonnera, *Mistra Pavla Stránského . . . popravené i rozmnožené Vypsání vší obce království českého*, str. 230—231.

Je-li tomu tak, snad škrtnutí hledí jen k tomuto kusu a nikoli k třem dalším. Pro to by svědčil i ten důvod, že se majestátu dovolává nově upravený čl. A XXXII způsobem, z něhož dlužno vyvoditi, že měl býti hned dále otištěn¹; obojího privilegia i artykule o dání moci defensorům se dovolává nový čl. „O impressi“, převzatý ze sněmu 1610 (A XXXIII nový), neškrtnutý, majestátu i porovnání též L XVII nový, artykul to „O vpádu do země“ převzatý ze sněmu 1610; platnost obojího privilegia předpokládá i nový A XXXI a C XIII (poslední — str. 85 — obsažen jen v A, ale v B asi jen písařem opominut). Či pro výše vyličené spory měly se majestát na náboženství, porovnání mezi stranou podjednou a podobojí i artykul defensorský dostati jen touto cestou do nového zřízení zemského? Zde se nehotovost návrhu, o níž dále více, zvlášť silně pocituje.

III.

Jak již patrně z toho, co bylo výše řečeno, návrh nového zřízení zemského se nám zachoval², a to, pokud se dalo zjistiti, ve třech exemplářích, jež zároveň ukazují tři fáse práce, jak postupovala od prvních začátků až k stupni, který se značně přiblížil definitivnímu textu, ale který, jak dále bude ukázáno, v četných případech měl býti ještě doplněn nebo pozměněn. Druhý a třetí stupeň potvrzují, co o celé práci napsaly citované polemické spisy a Pavel Stránský.

První náš exemplář jest papírový rukopis vídeňské národní knihovny čís. 7464, zde rukopis A³. Jest to úplný opis textu zemského zřízení z r. 1564. Velikost je 78×128 mm, psáno 53×103 mm. Listů je III + 247, z nichž I a II jsou papírové, prázdné, neoznačené; následují 2 pergamenové označené tužkou číslicemi I a II. První z nich je prázdný, jen na rubu má razítko knihovny, druhý má uprostřed ornament eliptického tvaru s legendou uprostřed: „Práva a zřízení zemská království českého“. Potom jest ještě jeden

¹ „pod pokutami, v majestátu teď následujícími a dáleji v tomto zřízení zemském dostavenými“; zde str. 36; „teď“ podtrženo mnou.

² Snad se časem najde i práce o právech městských.

³ Za jeho nalezení vděčím p. kol. Frant. Čádovi, který mi s největší ochotou zapůjčil svůj podrobný rukopisný katalog právaických rukopisů vídeňské národní knihovny.

list papírový označený „III“, na jehož lici jest opsána poslední část předmluvy od slov „již dokonaná, nejnepřemoženější“. Na rubu toho listu „Volf z Vřesovic . . . českém“, což je ve vydání 1564 na listě, na němž je na lici pod těmito slovy znak Vřesovcův, na rubu vyobrazení zemského soudu. Na konci dva papírové listy neoznačené, jež se tam dostaly jako první dva asi všítim při novější kožené vazbě; dole na jejím hřbetě vyražena písmena „J. G. A.“ (nahore na hřbetě „Práva a zřízení zemská království českého“ téhož rázu), jež s největší pravděpodobností lze rozluštit jako „Josef Graf Auersperg“; spisy velmi podobně vázané s týmiž písmeny „J. G. A.“ na hřbetě chová zemská a universitní knihovna v Brně, na př. kniha sign. Frm. B. 92 nebo Frm. B. 109¹. Josef hrabě Auersperg (*1767 — †1829) jest osobnost dosti významná mezi našimi šlechtici z 18. a z poč. 19. století; byl znám svými styky s Goethem a zastával vysoké úřady, mimo jiné byl presidentem moravsko-slezského appellačního soudu². Jest autorem spisu „Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes“, jenž vyšel v Praze r. 1805 a k němuž ještě dnes nutno sahati³. On tedy dal rukopis vázati po prvé nebo nově, a při tom trochu — ač proti rukopisu B (viz dále) nepatrně — sříznuty některé marginální přípisky. Máme-li před očima velká foliová vydání zemského zřízení z r. 1564, jsme nuceni se podiviti tomuto malému, vpravdě kapesnímu formátu, do něhož se podařilo vtěsnati celý spis, a to písmem nejen velmi úhledným, nýbrž i krásně čitelným.

Marginální přípisky po straně jednotlivých článků zemského zřízení jsou psány skoro vesměs stejnou, velmi pečlivou a úhlednou rukou jako ostatní text, zde označenou a. Obsahují tituly nových artykulů sněmovních, jež měly býti pojaty do nového zřízení zemského; tituly se zpravidla shodují s nápisy, jaké mají ty články

¹ Na tuto podobnost byl jsem upozorněn p. drem Františkem Bergmannem ze zdejší univ. knihovny, který mne též upozornil na pojednání M. Groliga „Die Freimaurer-Bibliothek“ in der mährischen Landesbibliothek in Brünn, Zeitschrift des mährischen Landesmuseums, VIII. sv., r. 1908, str. 13 a násl.

² Vedle Groliga l. c. str. 14 viz o něm na př. též Ottáv Sl. N. II, str. 1022.

³ Obsah spisu u H. Jirečka, Právnický život v Čechách a na Moravě, str. 467; na str. 468 podává Jireček obsah spisu Auerspergova Balbin's Liber curialis C VI., ale jen prvního svazku.

v usneseních sněmovních, a k nim jsou skoro vždy připojeny stránky současného úředního tisku usnesení sněmovních. Jen několik málo marginálií je psáno písmem jiným, stejně pečlivým a úhledným, rovněž z prvních desetiletí 17. stol. Z těch nehleď k artykulům sněmovním 2 přípisky u čl. A I; jeden se týká r. 1608, druhý r. 1616, nemohl tedy býti zapsán dříve a jeví značný zájem o spor Václava Vchynského; touž rukou je psán přípisek u A XII, odkazující na jiný čl. zřízení zemského, u A XLI, odkazující na desky zemské (zde A XLII); všechny tyto tři přípisky byly podle všeho vepsány teprve, když už tam byly marginálie, odkazující k novým artykulům sněmovním; konečně snad též přípisek u R 10 a vzájemný odkaz u J 53 a O 39. Z usnesení sněmovních, označených v margináliích, všechna až na 8 vešla celá nebo částečně do textu nového zřízení zemského. Z artykulů nepřijatých sem patří artykul sněmu 1608 o nekonfiskování statků králem u čl. A XVI, kde zároveň je odkaz k příslušnému majestátu z r. 1610; podobná poznámka u čl. B II svědčí, že autor jejich má o tuto vymoženost veliký zájem, který projevují rukopisy A i B jen při článku O partytách¹. U této poznámky je pozoruhodný i její ráz, který vybočuje z těsné formy, již se v tomto rukopise dějí odkazy k jednotlivým artykulům sněmovním². Rukopis 2I má vedle popsaných marginálií ještě dvojí poznámky postranní: 1. odkazy na jiné též články zřízení zemského, nějakými ustanoveními shodné nebo podobné, 2. odkazy na takové články Koldinových práv městských; je to tudíž, jak je velmi pravděpodobno, první náběh uskutečnění

¹ Dále nepojat art. „O rozpustlosti lidí mladých“ ze sněmu 1575 (viz zde str. 211), jenž však nahrazen novým čl. L XL ze sněmu 1614 (viz též zde Úvod str. I, pozn. 1). Dále jest to artykul „O přetřhování odporův a pūhonův k nim pro smrt společníkův“ ze sněmu 1610 (viz zde str. 224), „O podpisování se rádci v suplikaci“ (viz zde Úvod str. I, pozn. 1 a str. 256), art. „O opatření poctivosti jistými nálezy neb vejpovědmi odsouzených lidí“ (zde str. 263), jenž zamítnut Dobrým zdáním u čl. D XVI (zde str. 107), konečně „Řád stavu panského z r. 1542“ (viz zde str. 45 a 48), artykul sněmu 1610 „O placení poslům od chůze“ (viz zde str. 378) a „O drahotě řemeslníkův“ ze sněmu 1556 (viz zde str. 458). Při tom ovšem nepočítám majestát na náboženství ani porovnání mezi stranou podjednou a podobojí z r. 1609 (viz zde A XXXII, str. 37). — Viz zde Dobré zdání o partytách str. 366.

² Takové jsou poznámky u D XXI, L I, L V, P XXV, P XXVIII, Q VI.

srovnání práv městských se zřízením zemským. K tomu mohl sloužit i Víta Oftalmia Processus iuris municipalis pragensis z r. 1585 (otištěný u H. Jirečka, Spisy právnické o právu českém v XVIém století, str. 1—97), který cituje někdy vedle článků Koldínových též příslušné články zřízení zemského z r. 1564, ale srovnání ukázalo, že spisu Oftalmiova užito nebylo.

Druhým naším textem jest rukopis nostické knihovny v Praze sign. a 12; je to náš rukopis A. Popis podán u J. V. Šimáka, Rukopisy majorátní knihovny hrabat z Nostic a Rhienecka, str. 12 (nákladem České akademie 1910). Jeho základem je otisk zřízení zemského z r. 1564, který vyšel u Daniele Adama z Veleslavína r. 1594. V něm nové artykule sněmovní, které jsou v 2l navrženy, jsou už plně opsány úhlednou, stejnoměrnou rukou písarskou na příslušných místech; většinou se tak děje na foliových listech, vevázaných vždy po jednom mezi dvě folia tisku; některé redakční změny jsou provedeny rozmanitým způsobem na listech potištěných. Tyto změny i převzaté články ze sněmů shodují se mimo malé výjimky s naším dalším rukopisem B. Proti němu má A jen 3 úplné artykule, které nejsou v B: je to zde A XXXV nový, C XIII druhý nový (viz zde str. 85), dále však důležitý tištěný T VIII O krčmách¹. Z jiných rozdílů dlužno uvést změnu v nadpisu u A XLIII, doplněk u K VII (viz zde str. 219 pozn. ²), u M XII, dále sem patří škrtnutá slova u M XXVI, některé změny a zvláště doplněk „pěti“ u M XXVII (viz zde str. 314), jenž snad v B chybí jen přehlédnutím; konečně třeba upozorniti na marginální přípisky u A XXXI, A XXXVIII, M XXIX, T II a X I, jimiž však se nemění úprava textu, jakou máme v B². Veskrze chybějí opravy a změny, které ruka, zvaná *β*, provádělav B v tištěném textu i v převzatých artykulích sněmovních.

Třetím naším textem je rukopis Historického musea města Náchoda č. 1702³, zde rukopis B. Jeho základem je exemplář zem-

¹ Viz zde 431/2 a opravy a dodatky k straně 431.

² Kromě toho v nostickém exempláři připsána tu a tam některá slova písmem asi z polovice 19. stol., jako na př. při čl. A XXXV proti podtrženému slovu tisku „ujímati“ slova „mindern, abnehmen“.

³ Na něj mne před lety upozornil p. kol. Bedřich Profeld, profesor v Ná-

ského zřízení z r. 1564¹, vydaný téhož roku u Jiřího Melantricha z Aventina, který byl majetkem Václava Budovce z Budova. Na prvním prázdném listě na přední straně nahoře čteme jména posledních majitelů tohoto exempláře, než se dostal do náchodského musea: „Šifner 1801², Skřivánek, A. F. Wellner 1828⁴“. Doleji napsáno „Ex“ a dále slovo, jež se mi nepodařilo rozluštit³, pak následuje touž rukou „knihovna dra Wellne (I) 162⁴“, doleji „164⁴“. Na druhém listě pod znakem císařským čteme pak vlastnoruční přípisek V. Budovce: „In Christo Theantropo. In spe contra spem⁴. Ora, labora, moderare perfer⁵ et expecta. WB Zbudowa.“

Jako exemplář A je i exemplář B proložen vevázanými listy foliovými, na nichž jsou zpravidla vepsány nové texty nebo návrhy jejich. Rukopisná část knihy byla, bohužel, vazbou, nepochybně

vhodě, který mi nejen s velikou ochotou opatřil potřebná data o dru Wellnerovi, pokud nebyla v Riegrově Slovníku, nýbrž i po celou dobu tisku s nemenší ochotou nahlédl do originálu v Náchodě, kdykoli o to byl požádán.

¹ Popis tohoto vydání viz u H. Jirečka, Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století, str. 360—361.

² Snad běží o Emanuela Šifnera, majitele knihovny, bohaté vzácnými bohemiky. Viz Riegrův Slovník naučný VIII, str. 314.

³ Zní snad: „panrasia“ či „pannasia“ či „panuisia“ či je to nějaká inventární značka? Pan kol. Profeld našel v museu náchodském na druhé stránce prvního listu Weingartenova spisu „Codex Ferdinando-Leopoldino-Josephino-Carolinus“ záznam, který je psán touž rukou, ale má před nečitelným slovem slovo „stat“ či „stet“, které následuje za slovem „Ex“. Na témže listě dole touž rukou čteme „Knihovna dra Wellnera“, nahoře v pravém rohu napsáno je jméno „Max Wellner“, které značí posledního majitele i našeho exempláře zřízení zemského. — JUDr. Max Wellner, narozený v Praze 1838 jako syn advokáta, jest nepochybně syn A. F. Wellnera. Viz o něm Riegrův Slovník naučný X, str. 68, Ottův Slovník naučný XXVII, str. 183 a též Stráž na kladském Pomezí čís. ze 3. června 1904 (opis nekrologu v Stráži mi opatřil laskavě B. Profeld). Podle toho M. Wellner usiloval o universitní kariéru jako odborník národohospodářský, ale prý pro odpor německých profesorů úsilí o universitní kariéru nesetkalo se se zdarem, což asi bylo hlavní příčinou, proč se trvale věnoval notářství a zemřel 27./5. 1904 jako notář v Náchodě. Část jeho knihovny dostala se do nách. musea, i Weingarten a Budovcův exemplář zemského zřízení.

⁴ Řím. IV, 18.

⁵ „et“ před tím je škrtnuto.

v 18. stol. provedenou, velice poškozena tím, že sřiznutím listů po délce nahoře a dole i po šířce zničen někde částečně, někde úplně značný počet přípisů Budovcových nemalého významu buď pro osobu a rodinu Budovcovu nebo to a ono ustanovení zřízení zemského¹. Hřbet knihy je nyní z voskového plátna, ale na něm nalepen červený štítek, asi původní, se zlatým nápisem: „Práva a zřízení [zem]ská králov[stvi] českého“. Při vazbě byl přehozen též pořad složek, takže po souvislé řadě f. I—LXXIII následuje f. CI—CCXLVII, potom teprve f. LXXV—C a poté Registrum, F VI vůbec chybí a z vevázaných foliových listů list vložený mezi tištěnými čl. P II a P III, ale text, který na něm byl napsán, zachován v A rovněž na vevázaném listě².

V. Budovec si tedy pro redakční práci neopatřil nový exemplář zřízení zemského z r. 1564, nýbrž dal psáti snad jedním ze svých tří písařů³ texty nových usnesení sněmovních především na připomenuté vevázané listy, ale návrhy na jejich změny najdeme i na potištených listech. Je to tím zajímavější, že dávno dříve, než byl zvolen do kommisie k opravě zřízení zemského, patrně od té chvíle, co si exemplář koupil, opatroval jeho články velmi hojnými marginálními přípisky, z nichž patrně, že zřízení zemské důkladně prostudoval a proto tyto poznámky nazýváme zde studijními. Některé dovolují nám jistou měrou určití dobu, kdy byly napsány. Takového obsahu je přípisek u D XXXI, kdež se proti jeho ustanovení připomíná mírnější praxe, hledící k příročí, s níž se také postupuje proti jeho otci Adamu Budovcovi. Poněvadž pak se v zápise mluví o něm jako o osobě, která je ještě na živu, a Adam Budovec zemřel r. 1585⁴, máme tu zajisté jeden z nejstarších zápisků Václava Budovce. Ještě určitěji lze zjistiti dobu přípisku u čl. C XLVII, kde se praví, že „již toto jest tímto sněmem 85 léta změněno...“

¹ Viz zde zvláště A XXXIII, B IIII, C XVIII, D XXX, D XXXI, D L, E X, E XXVII, L XXIII, O XIX, R XX, S I, S XII, U IIII, X I, X XII, X XXX. Co se dalo bezpečně doplniti, vpraveno do kolmých hranatých závorek.

² Viz zde str. 366 pozn. 1 a str. 370 pozn. 5.

³ V. Budovec měl již r. 1603 tři písaře. Viz můj čl. Mandát protí Bratřím z 2. září 1602 a jeho provádění v letech 1602—1604, str. 20. (Nákladem Král. čes. spol. nauk 1904.)

⁴ Paprocký, Diadoch, str. 144.

Stejně přípisek u P I, týkající se partyt, byl sepsán po r. 1575 a před r. 1608¹.

Převážnou měrou tyto přečetné marginálie udávají ve formě hesel obsah článku nebo jeho částí, jako na př., když u čl. A XXV, jenž jedná o věnu královny, připisuje V. Budovec po straně „věno královny“², někdy však, jak již naznačeno, rozšiřují se tyto marginálie v přípisky, které obsahují kritiku toho, co obsahuje článek zemského zřízení, v některých případech máme tam pak velmi cenné upozornění, že se ustanovení článku již neprovádí, a to je ovšem velmi důležité pro obraz právní skutečnosti, kde se lišila od právního předpisu³. Taková poznámka je u O XXV o ležení: „Haec iam in usu non sunt“; to spolu s marg. poznámkou ruky β u C XX „ležení minulo“, spojenou s vypuštěním slov o ležení v tomto čl.⁴, potvrzuje resultát, k němuž v celku dospěla studie Frant. Čády „Ležení podle českého práva zemského“, str. 25. (Práce ze semináře českého práva na Karlově universitě, č. 6. Vydává Jan Kapras.) Jiný případ je u R XXII, kde se ustanovuje, že povaleč, jatý cizím pánem, má býti souzen tímto pánem v přítomnosti svého pána nebo jeho zástupce; kdyby však pán byl proti tomu, aby povaleč byl tázán právem útrpným, měl býti vydán hejtmanům toho kraje⁵. K tomu poznamenává V. Budovec písmem, které je shodné s jeho zápisy z let 80tých, že se nyní povaleč již nevydává hejtmanům, nýbrž že se děje výpověď od práva s výhradou práva vrchního, „a jestliže se podezřelej nemá vydati pánu dědičnému, ovšem psanec a v skutku postiženej“⁶. Důmyslné jest zdůvodnění u O XIX, proč čl. „O soudu purkrabském“ měly býti položeny před oddíl „O zatykačích“ nebo s nimi býti spojeny (zde str. 350). Podobně cenná jest poznámka, připojená k X XXX o tom, co se nezachovává z předpisu tam obsa-

¹ Viz zde str. 361, pozn. β.

² Všechny tyto heslovité přípisky otiskovati zde by zajisté nemělo smyslu; proto otištěny jen některé pro příklad, jako u A XXVII, B XXXVII, C V, D XIII, X XXIII a j., některé též v přílohách; většín měrou otištěny jen ty, které jsou psány latinsky.

³ Ty se zde ovšem otiskují.

⁴ S tím souvisí škrtnutí čl. O XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX.

⁵ Srovnej k té věci B. Rieger, Zřízení krajské I, str. 180.

⁶ Viz zde str. 413.

ženého. Podle tohoto článku žádný pán neb rytíř ani město, když by od svých lidí poddaných nebo měšťan od svých spolusousedů potřebovali svědomí, nemá toto svědomí dát zapisovati písaři toho města, než jinému písaři od desk nebo z jiného města. V. Budovec opět nám tu sděluje, že toto ustanovení zachovává se jen tehdy, když měšťan chce vésti svědomí proti osobě stavu panského¹. Mezi takovéto poznámky patří vůbec přípisky, jimiž V. Budovec upozorňuje na rozpory a nejasnosti některých článků nebo na nemožnost, aplikovati je v praxi. Sem hledí na př. přípisky u B XLIII, C I, C XXXIII, D XXVI, D XXX, D XXXI, J XLV, J XLVII, O XXXVIII, R XX, X XII. Zvláště zajímavý jest větší přípisek u E X, obsahující výklad spojený s kritikou předpisu o t. zv. odhádání třetinou výše, charakteristický pak vůbec pro Budovcův intenzivní zájem o majetkové poměry; zároveň je zjevno, jaká škoda se stala, že nešťastným srážnutím pro nás ztracen konec zápisu.

Zkušnosti, jichž nabyl u appellačního soudu, vedou jej u S II (kdež se ustanovuje, že stavunky mají býti souzeny podle práva českého a ne magdeburského a cizího) k zvolání: „Hoc dictum sit iis, qui appellationibus praesident!“ Celý passus o tom ovšem v B škrtnut, poněvadž zatím došlo k usnesení sněmu 1610², podle kterého se pro všechna města v Čechách zákoníkem stala Koldínova Práva městská; jeho jádro převzato do našeho návrhu jako S II nový. Zároveň zjevno, že citovaný přípisek Budovcův napsán před r. 1610. V. Budovec si bedlivě všímá jazykových předpisů zřízení zemského, jak zřejmo z marginálií u A XXX, B XXXII, F VII, K XX; lze z nich vycítiti jistou radost z výhradné platnosti češtiny při udílení lén německých, při zápisech do desk a řezaných cedulí. Z přípisků jiné povahy vytýkám humoristickou zmínku o darech, jež dovoleno řečníkům udfleti (U III), velmi důležitou zprávu o faktických důchodech purkraběte hradu pražského (O XXXVI); jiný ráz mají poznámky o jméně soukup (K XXI), šelm (K XIX),

¹ Nepochybně i rytířského, což Budovec asi zapomněl připsati.

² Otištěno celé podle souč. úř. tisku již u Hanela, O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě (v Praze 1874) na konci jako příloha III. — Pro Koldínova Práva městská viz na př. Kapras, Právní dějiny zemí koruny české I, str. 67.

šos (X III), útok (F XXIII), zeměnn (A VI). Vůbec všechny přípisky dobře ukazují, co z celého článku zajímalo nejvíce V. Budovec: sem patří na př. slova u A XXIII, že i král k soudu zemskému státi má, u A XXVII o nesvěřování úřadů cizozemcům, u A XXIX o nenucení vyšších stavů k výpravám vojenským, u B XXXI, že soudcové u soudu si nemají vyprošovati pokut, u C XIII, že každý podléhá zákonu, u C XLII, že královské a zemské potřeby zdvíhají půhony a staná práva, u E XXXII o tom, pro co promlčení neplatí, u M XXIX o majetkové restituci vyhnanců pro náboženství; o jiných viz dále.

Budovec na několika místech cituje *Digesta* (D L, F III, K XXXII a L XV), srovnává jejich ustanovení se zřízením zemským; jak už bylo řečeno v pozn. ^a u K XXXII, běží o to, odkud čerpá tuto znalost, zda z některého vydání XVI. stol. či z druhé ruky. K terminologii římskoprávní hledí též příspěk Budovců u A XXIII (str. 26 — srov. *Dig. liber 50, tit. 17, l. 54*) u B XLIII a C I (srov. *Dig. lib. 42, tit. 1, l. 53 § 1*; též *Codex Justin. lib. 7, tit. 43, l. 2*, též *Speculum iudiciale G. Durandi L. II, Part. 1, 406 a 426*), u D XIX (*De executione rei iudicatae* — srov. *Codex Justin. lib. 7, tit. 53*), dále u D XIX, D XXX, D XXXI a O XXXI (tu viz mimo jiné definici „*actio personalis*“ a „*actio realis*“ *Dig. lib. 44, tit. 7, § 25*, cit. též na př. u Tomsy-Vážného, *Dějiny římského práva soukromého 1919, VII. vyd., díl I, str. 130*), u D XXV (srov. *Codex Just. lib. 9, tit. 6: Si reus vel accusator mortuus fuerit*), u L XII (srov. *Inst. lib. 4, tit. 16: De poena temere litigantium*), u L XVI (srov. *Dig. lib. 49, tit. 15: De captivis et de postliminio et redemptis ab hostibus*; k „*res furtiva*“ viz též *Dig. lib. 41, tit. 3, l. 4, § 6*), u L XLIII (srov. *Dig. lib. 48, tit. 2, l. 22*; též *Codex Justin. lib. 3, tit. 15, l. 1, lib. 3, tit. 24, l. 1*), u R XXII (srov. *Codex Justin. lib. 9, tit. 31, l. unica*) u V XVIII (srov. *Dig. lib. 48, tit. 10, l. 19*). Jak nás zpravuje katalog XXIII. č. 92 Zinkovy aukce, V. Budovec měl ve své knihovně *Corpus iuris canonici* ve vyd. z r. 1591 a také proto není vyloučeno, že měl ve své knihovně nějaké vydání *Corpus iuris civilis* a *Codexu Justinianova*. Na vliv terminologie práva kanonického ukazuje příspěk u D XL (pozn. ^a — srov. *Decreti magistri Gratiani secunda pars, C. 16, c. 13, qu. 3*; též c. 3; viz též *Decretales Gregorii IX. lib. 2, tit. 26: De praescriptionibus*), u E XXXII

(srov. *Decretales Gregorii IX. lib. 2, tit. XXVI, caput X a caput XIII*)¹.

O velmi značném vzdělání právnickém svědčí poznámka u R XXI o tom, jak se cizoložství trestá v jiných zákonících; z toho lze souditi zejména na dobrou znalost Schwabenspiegelu² i jiných německých práv teritoriálních. Mravní přísnost bratrského pána mluví z názoru, že české právo proti Schwabenspiegelu i saskému právu³ jest tu příliš mírné. Velmi dobrá znalost českého práva, zcela zjevná, i dosti zřejmá znalost cizího práva, zvláště římského, dovoluje nám jistý soud, že byl V. Budovec dobře kvalifikován pro místo, jež zastával u appellačního soudu a že byl na svém místě, když byl r. 1608 zvolen do kommisie pro srovnání práv městských se zřízením zemským a po splnutí jejím s kommissí, volenou k opravě zřízení zemského, stal se členem i té.

V souhlase s vřelou horlivostí náboženskou, jíž V. Budovec i v této době vynikal nad své šlechtické okolí, najdeme v jeho exempláři zemského zřízení marginálie z doby, kdy zemské zřízení soustavně studoval, jimiž projevuje své známé stanovisko nábožensko-politické, jež tomuto oddanému členu Jednoty umožnilo s vytrvalostí, jež se nedala žádnými překážkami odstrašiti, aby usiloval o co možná těsné spojení obou evangelických směrů v Čechách, maje pevně přesvědčení, že konfesse Česká z r. 1575 může býti společným vyznáním obou skupin. Výmluvně toto své nazírání na poměr obou evangelických směrů vyjadřuje v přípisku u A XXXIII⁴, psaném po r. 1575, ale hodně před r. 1608, v němž vyvozuje z vy-

¹ Shody s terminologií římskoprávní i kanonickou většinou mi laskavě vyhledal p. kol. Jan Vážný.

² Charakteristické jest, jak v této poznámce, psané jedním dechem, škrtnuto „civilis romano“ a nahrazeno správně slovem „imperiali“, neboť ustanovení římského práva v tomto případě byla též mírná s hlediska Budovcova.

³ Co do Schwabenspiegelu viz Lassberg, *Der Schwabenspiegel* (Tübingen 1840) str. 94/5; co do Sachsenspiegelu viz vydání Pr. Sachseho II. kn., čl. 14. § 5; ač V. Budovec asi užíval textů latinských; takový na př. ve vydání Sachsenspiegelu od J. Gigase z r. 1539 str. XCVb, XCVIb; viz též nejnovější vydání Sachsenspiegelu (*Sachsenspiegel, Landrecht*) od K. A. Eckhardta v *Monumenta Germaniae historica* (*Fontes iuris Germanici in usum scholarum*, 1933) str. 60, II 18 § 5.

⁴ Bohužel i zde kus poznámky zmizel nešťastným sřiznutím.

puštění kompaktát z desk zemských, k němuž došlo r. 1567, a z korunovační přísahy Rudolfa II. tytéž důsledky, které zdůraznil tak výmluvným způsobem na sněmu z r. 1603¹. Podobně v přípisku u čl. A XXXII, v němž obsaženo dávné ustanovení z r. 1485 o smírném spolužití katolíků a husitů v Čechách, vztahovati nejen na „ceremoniářské“ utraktivy, nýbrž i na ty, „qui absque caeremoniis in spiritu et veritate Deo serviunt“. Myšlení jeho, silně nábožensky orientované, mluví též z glossy, přičiněné k J LII nebo k X I², zájem o náboženskou toleranci lze vyčísti z marginálie, připsané k M XXIX. S patrnou radostí zapsal si u B III, že, když byl (r. 1584) jmenován radou appellačního soudu, pronesl formuli „Toho mi dopomáhej svaté evangelium“ místo formule „Tak mi Buoh pomáhaj i všickni svatí“. Je to sice drobný, ale velmi zajímavý doklad náboženské tolerance, vyznačující vládu Rudolfovu v těchto letech. Bratrský přísný mravní rigorismus, připomenutý již výše (u R XXI), ozývá se též z obsahové marginálie u K LXI a zvláště z poznámky u E XXVII. Přitom dobře vidíme, že tento bratrský rytíř a později pán se neliší nikterak od svého aristokratického okolí v nazírání na postavení, jež členům jeho stavu přísluší proti svobodným měšťanům³; v tom je Budovec plně synem své doby a svého okolí. To pak je nad jiné jasněji patrné z některých jeho redakčních návrhů i z četných gloss, hledících k poddaným; také z nich je patrné, že, neváhal-li sám svým poddaným kázati, ani do mysli mu nikdy nevstoupilo, že by se měla změnit sama podstata poměru mezi poddanými a vrchnostmi, sama instituce poddanství; je v tom ostatně zajedno s tehdejší Jednotou i s luterstvím a s orthodoxním kalvinismem⁴.

Z redakčních jeho návrhů sem hledí připomenutí, aby se převzal r. 1575 k tomu určený artykul „Poddaní, bez povolení panův se nedlužte“, zařazený jako X II nový, dále z téhož sněmu artykul „O našení peněz od poddaných do měst“, zařazený jako X XII nový.

¹ Viz jeho řeč na sněmu 1603 v Sněmech českých X, str. 426—428.

² Tu V. Budovec k datu smlouvy Svatováclavské připsal: „Hoc anno caepit Martinus Lutherus concionari.“ (Viz str. 449.)

³ Viz na př. jeho přípisek a X XII.

⁴ Vedle čl. D II, D XLVII viz doplňky k M XXXII (zde str. 316) a M XXXIII, jeho rukou psané (zde str. 320, pozn. b).

Vůbec tím se dostáváme k otázce, pokud z Budovcova exempláře lze seznati, jaký podíl měl bratrský pán na novém návrhu zemského zřízení. Takový navržený čl. jest artykul „Lidé poddaní na panství J. Mt. cí. přechovávání býti nemají“, převzatý z r. 1610, jenž však byl škrtnut potom rukou β^1 , dále jsou to artykule ze sněmu 1575, též již r. 1575 k tomu určené: „Rozepře soudci zemskými vážené k dobrému zdání jinam podávati k uvažování nenáleží“ (viz zde str. 27 a str. 28, pozn. ⁷), „Před appellací osoby z stavův k slyšení nenáležejí“² (viz zde str. 27, pozn. ⁹), „Soudové zeměti překážky nésti nemají“ (zde B XXV, str. 64)³, „O rozeprech před J. Mt. cí. sročených a před odjezdem nevykonaných“ (viz zde O I nový str. 342); V. Budovec navrhl též pojmouti ustanovení ze sněmu r. 1608 (viz zde str. 27, pozn. ⁸ a str. 65, pozn. ²) a dva artykule z r. 1610 „Relatí z komory bez osvobození od záplat aby starobylým obyčejem vycházely“ (viz zde A XXI nový), dále „O nestěžování lidí závazky a vězení bez pořádného vyslyšení“ (viz zde A XXIII nový a pozn. ¹⁻³, str. 27—28). V celku cílem všech těchto artykulů bylo zabrániti, aby král svými rozkazy nezasahoval do kompetence řádných soudů, aby nikoho neosvobozoval od povinnosti, státi ku právu zemskému, poněvadž sám od ní není osvobozen; aby rozepře, které se v jeho nepřítomnosti dostaly před soud zemský nebo komorní, tam byly uváženy a aby jich král nepředkládal před své rady dvorské německé a cizozemce; vůbec aby české věci a království českého se dotýkající nebyly dávány uvažovati cizozemcům; aby bylo zamezeno appellacním úředníkům vykračovati ze své kompetence; aby byl každý souzen na svém právě a nikdo bez obvinění, vyslyšení a rozeznání na tomto svém právě nebyl nijak trestán nebo na závazky brán. Také na Budovcův návrh přejat ze sněmu 1575 čl. „O statecích k království náležejících, jichžto držitelé Čechové jsou“¹, který měl zabezpečiti ty statky jejich oprávněným držitelům, dále s ním

¹ Viz zde M XXXV, str. 321, pozn. α . Celý případ, podobný i u M XXXIV, zřetelně ukazuje, čeho by bylo třeba ještě vykonati pro definitivní text. Viz o tom též dále str. XXXII a násl.

² Oba tyto artykule navrženy pro novou redakci již sněmem 1575. Viz uv. poznámky a Úvod, str. I.

³ Snad lze Budovcovi přičísti i návrh následujícího art. sněmu 1575 „Ku pořadu práva stranám ukázaným zachování pokoje vyměřiti“ (str. 65).

souvisící článek „O vyplacování statkův cizozemcům zastavených a neodcizování jich od království tohoto“², převzatý ze sněmu 1610 a který měl chrániti zejména tyto držitele.

Kromě těchto návrhů máme od Václava Budovce větší počet oprav, provedených v textu tisku 1564. Tak je tomu u K VII (který byl potom škrtnut), u M XXXII, M XXXIII, M XXXVIII a S II, tak opraven nadpis před F XXXIX a doplněna část Dobrého zdání u O XVIII, tím pak dána zároveň direktiva k opravě článku; konečně sem možno započísti návrh, aby oddíl „O soudu purkrabským“ byl přičleněn k oddílu „O zatykačích“ (O XIX). Než pravděpodobně vliv Budovcův na novou redakci byl větší než ukazují jeho vlastnoruční přípisky; u muže, jenž se tolik zasazoval jak o dohodu obou skupin evangelických, tak o samosprávné postavení Jednoty v církvi české, u muže, jehož dílem byl po výtce majestát na náboženství, lze míti při nejmenším za to, že bez jeho účasti nebyl sepsán u A XXXII návrh, aby všechny hlavní náboženské vymoženosti českých evangelíků z r. 1609 byly pojaty do nového zřízení zemského. Budovec očísloval ve svém exempláři významnější oddíly arabskými číslicemi 1—64; několik čísel, jež chybějí, zmizelo asi při novodobém svázání knihy. Těžko říci, běželo-li tu o rozdělení pro redakci, či zda si vykonal Budovec toto očíslování pro vlastní potřebu.

Než Budovcův exemplář má kromě článků převzatých ze sněmovních usnesení a kromě vlastních redakčních oprav ještě velké množství oprav, změn, dodatků a redakčních pokynů, psaných členem redakce, jenž má písmo velmi osobité, rychle na papír kladené, mnohdy těžce čitelné, svědčící o velmi živém temperamentu; toho dokladem je obsah některých kritických přípisků. Bohužel jeho jméno posud jsem nemohl zjistiti; poněvadž se nedalo určit ani z přípisků samých ani z nějakých jiných zpráv, byl jsem odkázán na srovnávání písma tohoto s písmem členů redakce, dříve jmenovaných, kteří byli živi aspoň ještě r. 1614, po sněmu budějovickém, poněvadž o něm mluví jeden přípisek této ruky³. Konečně nemalou obtíž při této cestě působí okolnost, že r. 1614 dostal král

¹ Viz zde A XVII nový a str. 22, pozn. a.

² Viz zde A XVII nový a str. 22, pozn. a.

³ Viz zde str. 473.

právo k členům výslovně jmenovaným přibrati ještě „jisté osoby“ a že r. 1615 dostali to právo také nejvyšší úředníci. Podle kusů, jež jsem dostal do rukou v archivu ministerstva vnitřní r. 1928, které však měly vlastnoruční jen podpisy, bylo možno se značnou pravděpodobností vyloučiti tyto osoby: Jana Pintu Bukovanského, Martina Fruvejna z Podolí, Simeona Kohouta z Lichtenfeldu, Valentina Kochana z Prachové, Adama Linharta z Najenperku, Václava Mágřle ze Sobišku, Bohuslava z Michalovic, Jindřicha Otu, Jana Přibíka z Klenového, Jana Sezimu z Oustí, Štefana Jiřího ze Šternberka, Theobalda Švihovského z Risenberka, Frydrycha z Talmberka¹. Srovnáním písma ruky β s podpisy direktorů v díle Teige-Herain, *Poprava na staroměstském rynku*, str. 26, lze dále s jistou bezpečností vyloučiti tyto osoby: Bohuchvala Berku, Frydrycha z Bílé, Pavla z Říčan, Jana Theodora Sixta, J. O. Šlika (tu mi posloužil i snímek písma jeho u Lukáška, Jáchym Ondřej Šlik, str. 163), přve jmenované Martina Fruvejna, Valentina Kochana, Bohuslava z Michalovic, dále Kašpara Kaplíře a Kryštofa Kobra.

Tato ruka β má na nové redakci neobyčejně velký podíl, který se jeví hlavně v tom, že 1. mění velmi hojně tištěný text zřízení zemského z r. 1564 (na př. u B XXI, B XXII, C XV, C XVI, C XIX, C XXX, C XXXI, C XXXIII, C XXXXIII, C XXXVI, C XXXVIII, D XX, E XXXV, J XLVII, K III, K V, K VI, K VIII, K XXXIII, L I, L XLVII, L XLVIII, L L, L LIII, M I, M II, M III, M VII, M VIII, M IX, M X, M XIX, M XX, R X, R XIII, S I, S II, S VI, T I, T II, U VI, V XX); 2. doplňuje text článků zřízení z r. 1564 se zřetelem na nové články přejaté ze sněmů jako u D XXI (zde str. 116 pozn. ^b, jež hledí k čl. O zvodích pod E X) nebo u J XLVII (viz str. 197 pozn. ^c); 3. koncipuje nový text článků (na př. u D XXIX, D XLVIII, F XXXVIII, K V, K XXXII, K XXXV, L L, M XXXII); 4. uvádí

¹ Později jsem ještě jednou poslal ukázky písma ruky β (jak ji dále nazývám) p. dru Odložilíkovi, který spolu s p. drem Roubíkem a Pešákem též marně se snažil zjistiti autora písma srovnáváním s materiálem archivu ministerstva vnitřní, který by tu mohl míti význam Zejména takto odpadl i Bohuslav z Michalovic. Podobným způsobem bylo možno vyloučiti Henyka z Valdštejna srovnáním s jeho vlastnoručním podpisem, chovaným v knížecím archivu lobkovickém v Roudnici. Co do Frydrycha z Talmberka, ten přes své juristické vzdělání odpadá i pro svou horlivost katolickou — jemu by byl V. Budovec sotva propůjčil svůj exemplář s tak hojnými glossami protestantského rázu.

články do jiného pořádku (na př. A XXVI, B XX, C III, C VI, C XIII, C XXV, C XXXVII, D XXI, D XLVIII, D LIII, E XVIII, E XXXIII, F III, J XLII, J XLVIII, J LXVIII, K XXXV, K XXXVIII, K XLVI, K LVI, L I, L V, L VI, L VII, L VIII, L IX, L XIV, L XX, L XXII, L XXIII, L XLVI, L LIX, M X, M XVII, M XXXIII, P XXIII, R XVI); 5. navrhuje přijetí nových článků ze sněmů, jako u J LII čl. ze sněmu 1577, K VII ze sněmu 1585, S I ze sněmu 1575 a 3 články na konci (viz str. 476); 6. některé články opatřuje kritikou, která bývá velmi řízná a temperamentní. Tak je tomu na př. u F XIII: „To každý učiniti může podle vůle své“; u L XVI: „Zatím škůdce tak nechají“¹; u L XIX: „však ten narčený musí z toho vinit“; u L XXVII: „Mnoho vřesku, málo vlny“ a doleji: „Kdo chce bejti takovým bláznem, aby pro XX kop grošů českých v nebezpečnosti a soudy se vydával“; u L XXVIII: „Nevím, aby co mohlo bejti směšnějšího nad tento způsob“; u K XXXIII: „Co je to?“; u K XXXV: „Jak to napravit?“; u C XX potvrzuje, co připsal V. Budovec k čl. O XXV O ležení; u Q XV: „Drž se té správy časné!“²; 7. v souvislosti s tím vším navrhuje β často vypuštění článků zřízení zemského z r. 1564, které A ještě ponechává (na př. D L, E XII, E XIII, R XVIII, R XIX, R XX, V XII); 8. pozoruhodný je příspěvek na konci zřízení, jímž připomíná, nač se nemá také zapomenouti, který nad jiné ukazuje, že autor ruky β prováděl revisi toho, co do té doby bylo vykonáno; 9. svědčí pro to i ta okolnost, že započal svou práci podle všeho teprve, když už měl návrh tu podobu, jakou má v rukopise A, neboť β opravuje i artykule sněmovní, přejaté tam beze změny a mezi nimi vedle artykulů starších jako z r. 1575 (u D XVI) i artykule ze sněmu 1610, jak patrně z nového E X, M XI, z přípisku u nového J XLVII, který je též psán po sněmu z r. 1610, z úpravy nových C XIII a T I, převzatých rovněž ze sněmu 1610; u Z I najdeme už připomenutý záznam ruky β (viz zde str. 473), který mohl býti napsán teprve po sněmu budějovickém z r. 1614. Velmi pozoruhodné je, že mění i rozhodnutí kommise, učiněné Dobrým zdáním. Tak u K VII na rozdíl od Dobrého zdání rozhoduje, že má býti do zřízení

¹ Viz tam také druhé 2 přípisky.

² Pronikavou kritiku ruky β najdeme též na př. u C XIII (také stručně zdůvodněnou), K XXXIII, L IX, L XVI, L XLVI, L XLIX, R VIII.

zemského vepsán celý artykul sněmu z 1585¹; o M XXIII Dobré zdání rozhodlo, že má býti vypuštěn, ale ruka β toto rozhodnutí opravila v tom smyslu, že má přijíti pod M XX a s ním býti spojen; vskutku úprava čl. M XXIII i spojení, navržené rukou β , provedeno.

I jeho některé přípisky prozrazují vliv terminologie římsko-právní (u K LVI, L V, L IX, L X, L XL — srov. Dig. lib. 48, tit. 6: „Ad legem Juliam de vi publica“ a Dig. lib. 48, tit. 7: „Ad legem Juliam de vi privata“). Ze znalosti římského práva pochází i jistá jeho záliba v definicích; tak včleňuje do nového návrhu definici stavunku (u S I), kterou přejímá z Koldínových Práv městských (tam LXVII), dále definici mordu (u K XXXIII), která snad je rozšíření definice Koldínovy u N XXVIII; tím se začíná vnášeti do zřízení něco, co bylo jeho rázu dosavadnímu značně cizí.

Ze všeho je patrné, že jest autor ruky β osoba s velmi důkladným právníckým vzděláním; máme-li na mysli jeho temperamentní poznámky, dále okolnost, že mu Budovec dovolil, aby redakční práci konal v jeho exempláři, obsahujícím tolik osobitých poznámek, v nichž vystupuje jasně i náboženské kredo Budovcovo, jest jisté, že svůj exemplář Václav Budovec ztěžka mohl dáti k dispozici někomu, kdo mu nebyl velmi blízek nábožensky; tím jsem byl veden k domněnce, zda autorem ruky β není prokurátor vyznání bratrského Joachim z Těchenic, proslulý svým živým, ba bouřlivým temperamentem², který se stal členem kommisie vskutku teprve r. 1610 a jak bylo řečeno, práce, konaná rukou β , podle všeho pochází z doby po sněmu 1610. Než srovnání písma ruky β s vlastnoruční kvitancí ze dne 20./4. 1618³, jíž Joachim z Těchenic kvituje, že přijal od „purkmistra a panův města Rakovníka“ jorgeltu za termin svatojirský léta 1618⁴ pět set kop grošů českých, dosti bezpečně vylučuje jeho autorství.

¹ Viz zde str. 220.

² Viz o něm článek Zikmunda Wintera. Prokurátor Joachim z Těchenic, ČČM. 1891; o něj se hlavně opírá H. Jirečka stať v Právníckém životě v Čechách a na Moravě, str. 393—395; srov. též Hrejsa, Česká konfesse, zvl. str. 482 a dále podle rejstříku.

³ v pátek po slavném z mrtvých vzkříšení pána Ježíše Krista léta 1618.

⁴ Na tuto kvitanci i na jiné kvitance Těchenicovy, chované v mus. archivu v Praze, upozornil mne prostřednictvím p. dra Ant. Markusa, vrchního knížecího archiváře v Třeboni, p. prof. Frant. Navrátil, nyní úředník v archivu třeboňském.

Návrh nového zemského zřízení tak, jak se nám zachoval v popsanych rukopisech, není ještě zcela hotový, jak patrné i z toho, co bylo dosud řečeno; tak na př. v definitivním textu by zajisté odpadly všechny kritické a redakční poznámky. S nimi by odpadla všechna „Dobrá zdání“, která nad jiné svědčí o nehotovosti návrhu, neboť poukazují, co se má ještě udělati, obyčejně své mínění stručně zdůvodňující; často odkazují k budoucímu generálnímu sněmu 1615, na němž se má vyřídit, co kommisie sama vyřídit si netroufala. Tak u čl. A III Dobré zdání odkazuje k usnesení o svolávání krajských sjezdů, k němuž má dojít na generálním sněmu r. 1615; jak známo, obratným jednáním vlády dal se sněm přimět k usnesení, kterým vše ponechal při „témž zřízení zemském a sněmovních snešeních“¹. Podobně odkazuje A XII ke generálnímu sněmu 1615, aby tam byl opraven celý tento artykul a zvláště jeho ustanovení, které dovolovalo stavům bořití hrady a tvrze jen se svolením královským. Při tom opět jsme tu upozorněni, jak se skutečnost liší od právního předpisu, když se praví, že beztoho se zákaz nezachová a že již mnoho tvrzí zbořeno bez svolení královského a proto direktiva kommisie pro sněm generální jest, aby vůbec minul; je to zároveň cenný doklad kulturní i v užším smyslu ekonomický. Rozumělo-li by se tím také ustanovení, že bez svolení král. nikdo nesmí vysazovati jarmarkův, trhův, cel a mýt, bylo by znamenalo značné rozšíření svobod stavovských. U čl. A XXVII Dobré zdání žádá, aby se čekalo, jak bude od osob k tomu určených vyřízen spor se Slezany, hlavně o volení krále a o místokancléře². To se stalo až r. 1616 rozhodnutím královským³ a týká se jen české dvorské kanceláře. Některé sem hledící kusy sepsané v německém jazyku, otištěny u Fellner-Kretschmayra, Die österreichische Zentralverwaltung, 2. sv., str. 424—428, ale jak by pro zřízení zemské byly upraveny věty královského rozhodnutí, zajisté těžko určit, i když jejich obsah by se kryl s jeho nejdůležitějším ustanovením. S výše uvedeným Dobrým zdáním

¹ Viz tištěné artykule gener. sněmu 1615, str. VIII, dále zde str. 6, pozn. ².

² Viz zde pozn. 1—4.

³ Viz Kalousek, České státní právo, 2. vyd., str. 124 a dříve uv. Kapras, Právní dějiny II, str. 466; podrobně Rachfahl, Die Organisation der Gesamtverwaltung Schlesiens, str. 421 a násl.

souvisí Dobré zdání u čl. O I „O rozepřech mezi osobami z příslušejících zemí do království českého sročených“ (artykul sněmu 1575), v němž se ponechává nejvyšším úředníkům a soudcům zemským a stavům při generálním sněmu 1615 rozhodnouti, má-li do zřízení zemského vejíti ustanovení, že Moravané na věčné časy do království českého srokování býti nemají, obsažené v smlouvě mezi Rudolfem II. a arcikníž. Matyášem ze dne 25. června 1608, otištěné u Kamenička, Zemské sněmy a sjezdy moravské II, č. 27, příslušná místa jsou tam str. 626 (srov. A I pozn. ⁵), a zní: „aby na budoucí věčné časy obyvatelé margkrabství Moravského před žádný soud do království Českého potahování nebyli a žádným vymyšleným způsobem nebejvali krom samého odvolání na krále o nářek poctivosti, když by však též odvolání nálezem soudu zemského margkrabství Moravského schváleno a potvrzeno bylo, nýbrž jestliže by se komu z čeho vina dávala, aby z toho byl před právem margkrabství Moravského vedlé pořádku téhož margkrabství obviněn a tam souzen a rozsouzen býti mohl.“¹ V listině z 31. července 1619, otištěné i v souč. úř. tisku artykulů generálního sjezdu, konaného na hradě pražském v outerý po památce svaté Maří Magdaleny a zavř. v sobotu po památce stěti sv. Jana (23./VII.—31./VIII.)², vyhověno požadavkům Slezanů i ostatních vedlejších zemí značnou měrou; v tom především čl. XXVII a XXVIII, zajišťujícím jejich účast při volbě krále, kdežto jednota české kanceláře zůstala čl. XXXIII zachována přes články XXXIX, XLI, XLII, XLIII, obmezující především soudní kompetenci české kanceláře v přivtělených zemích. V tomto smyslu by v těchto člancích vypáдалo jinak naše zřízení, kdyby bylo k další jeho opravě došlo po defenestraci; o tom viz později.

Podobně v Dobrém zdání při novém C XIII (zde str. 85) členové kommisie žádají, aby byl na generálním sněmu z r. 1615 přijat artykul, který by určoval, jak by měl býti potrestán arcibiskup nebo administrátor nové konsistoře podobojí, kdyby nezakazovali duchovenstvu sobě podřízenému oddávati poddané cizopanské bez svolení jejich

¹ O požadavcích Moravanů a Slezanů r. 1611 nyní jedná velmi podrobně J. B. Novák v Úvodu k Sněmům českým XV₂ (1929), str. XLVIII—CXVI; co do Moravanů viz též podrobnou práci A. Konopyky, Separáční snahy Moravanův na generálním sněmu r. 1611, Čas. Mat. Mor., sv. 38 (1914), str. 66 a násl.

² Otištěna též u Slavaty, Paměti II, str. 202—212.

vrečnosti; žádost se opírá o přejatý artykul ze sněmu 1610, v němž stavové hrozí, že kdyby se obě hlavy duchovní neřídily tímto artykulem „Kněží aby cizích poddaných neoddávali“, že se při „druhém sněmě“ usnesou o artykuli přísnější. Ani tu se nic nestalo r. 1611, 1614 ani r. 1615. K očekávanému rozhodnutí generálního sněmu z r. 1615 odkazuje též čl. L XL; mezi jeho artykuli najdeme vskutku usnesení „O rozpustilosti lidské“, které vše zanechává při artykuli ze sněmu 1614, „O rozpustilosti lidí mladých“, jenž byl přejat sice do nového zřízení zemského, ale podle Dobrého zdání měl býti na sněmu 1615 doplněn přesným ustanovením pokut na přestupníky tohoto snesení. Nový čl. M XI „O čeledi a poddaných“ utvořen z usnesení sněmů 1585 a 1610, ale členové kommissee mají za nutné, aby tento článek tak velké důležitosti byl ještě dodatečně schválen „při budoucím sněmě“, t. j. nepochybně opět při generál. sněmu z r. 1615. Ani z toho, co žádá od „budoucího“ generálního sněmu 1615 Dobré zdání o sedláni a Dobré zdání o partytách při čl. P I a při čl. V XII Dobré zdání O horách, kových a minci, nic na tomto sněmu neusneseno¹; rovněž nestala se v usneseních generálního sněmu 1615 přimluva vyšších stavů ke králi, aby se u měst vzdal druhého dílu odúmrti, jak to žádá Dobré zdání u čl. X XVIII²; tak i v nové další redakci z let 1619 a násl. podle toho byl by doplněn čl. X XVIII. Též asi na generálním sněmu 1615 měl býti přijat podrobný artykul „O soudu mlynářův přísežných“, který vypracovati uloženo již na sněmu z r. 1600³; tehdy mělo býti podle starobylých výsad, pamětí a zpráv vypracováno, jak daleko se týž soud vztahuje a jaký řád se při něm zachovával; potom se měl tento řád osobám zvoleným r. 1600 k opravě zřízení zemského i soudu zemskému přednésti a se svolením královým vložit do zřízení zemského, ale ani r. 1615 nebylo tu ještě nic ustanoveno.

Jiným dokladem nehotovosti je žádost Dobrého zdání u čl. A XXXIII, aby se vyhledal revers, který slíbil král dáti stavům na jejich usnesení z r. 1608 o nedosazování cizozemců na vysoké duchovní úřady katolické v Čechách ještě před uzavřením tohoto sněmu a kterým nebo aspoň zmínkou o něm mělo patrně býti do-

¹ Viz str. 365 a 443—444.

² Viz zde str. 460, tamtéž pozn. ³ a zde dále Úvod str. XLVIII.

³ Viz zde čl. L LI, str. 297.

plněno usnesení z r. 1608, převzaté do našeho zřízení, ale ovšem v B škrtnuté; jest pozoruhodné, že pokud jsme zpraveni, stavové na sněmu 1610 nikterak se nestarali o vyhotovení tohoto reversu, ač usilovali o současně slíbený majestát o nekonfiskování statků. Velkých doplňků mělo se ještě dostati čl. O XVIII „O appellacích a odvolání před vlastní osobu J. Mti. král, k revisi“. Tu se především mělo nahlédnouti do instrukce appellačního soudu, vydané Ferdinandem I. r. 1548, aby se vybralo, co by se hodilo pod výše uvedený titul¹, dále však se mělo nahlédnouti do dobrých zdání o dědictví, která vyšla od Pražanů z appellací, aby bylo jasno, co za dědictví drženo býti má; na konec se dávají direktivy, jak má býti celý artykul upraven, pokud běží o exekuci po vyšlé appellací. Dokladem vědomé nehotovosti jest také už připomenutá glossa ruky β u posledního odstavce čl. K XXXV, kde se tento člen kommisie táže, jak jej napraviti; podobné otázky viz také u L XVI, jež by byly asi měly v definitivním textu za následek opravu tohoto článku. K C XIII měl býti připojen artykul ze sněmu 1610 o právu jesuitů i akademie pražské, nyní evangelické, kupovati statky pozemské a také artykul ten vepsán byl již do nového textu, ale potom připojeno Dobré zdání, které navrhuje jiné opatření jesuitů, jež však není ještě formulováno v nový artykul. Jiné nejasnosti: z poznámky ruky β není zřejmo, který artykul má býti vypuštěn, zda K III či J XLVIII (v B škrtnuty oba!); u K VII ruka β poznamenává, že má následovati „celý“ artykul „O rozdílech mezi bratřími a sestrami“, ale při tom přehlédnuto, že poslední odstavec artykule tohoto přičleněn byl již ke čl. J LVIII; v starém čl. A XXIII neškrtnut poslední odstavec, ač opakován v novém A XXIII; ovšem není vyloučeno, že škrtnutí prvních dvou odstavců znamenalo škrtnutí celého článku vůbec. Jest také patrné, že nemohou zůstatí D XLVIII nový i starý, oba R XXI a že podle všeho starý R XXI měl býti vypuštěn; obtíž je také, jak podle pokynů ruky β upravití C XXXII a C XXXIII; není zcela jasně rozhodnuto, co se má státi s M XXXV starým i novým; není s jistotou určeno, kam má přijíti artykul sněmu 1577 „O nápadích“, zda k J LII či má zůstatí u X XVIII; na konci, se připomíná rukou β, že se nemá za-

¹ Viz zde str. 349. Nejspíše by byly přibrány odstavce, otištěné v Sněmeh českých II, str. 547, počínající se odstavcem „A když která appellací...“

pomenouti na artykul sněmu 1610 „O plavení dříví a zadržování i uplynutí jeho“, ač jeho část již vtělena do zřízení zemského jako L LI nový. R VIII škrtnut se zdůvodněním, že sešlo se soudu hejtmana království českého; podle toho upraven R XIII, ale v R XIII ponecháno, co se tam praví o tomto soudu. V čl. A XXXVI přeškrtnuta slova, vytykající zvláštní postavení pánů z Rožmberka, vymřelých r. 1611; proto přeškrtnut i pro vyhynutí české větve pánů z Plavna A XXXVIII, ale v A XX vše opominuto.

Ale návrh je i jinak nehotový. Zajisté v definitivním textu by došlo k značnému přečíslování jeho článků, poněvadž návrh značný počet starých článků vypouští a dosti mnoho jich přemísťuje¹; při tom se někdy ani nepraví, kam, jako na př. u C VI, kde čteme poznámku ruky β, že artykul náleží „jinam“. O řadě artykulů se praví zcela určitě, že mají býti vypuštěny, ale u některých, jako u D L, že „může“ býti vypuštěn; podobně pokud běží o přemístění, na př. u B XX, čteme „Sem by náleželo...“, kdežto na př. u J LII, K II napsáno zcela určitě „Sem náleží“, nebo u C XXXVII „odtud psáti pořád od litery C 41, 45, 46, 49“. Že má býti ten a onen artykul vypuštěn, řečeno buď v marg. poznámce, v níž někdy stručně bývá řečeno, proč; ale B spokojuje se v přčetných případech přeškrtnutím², kde bychom raději byli, kdyby bylo výslovně řečeno, že mají býti ty články vypuštěny a ještě více bychom uvítali zdůvodnění, třeba sebe stručnější. Tak v B přeškrtnut B XXVI s odůvodněním, že má přijíti k článkům o řádu desk zemských, ale dále tamtéž přeškrtnuty B XXVII, B XXVIII, B XXIX, B XXX, B XXXI, B XXXII, B XXXIII³; bylo by možno předpokládati, že k nim všem hledí přípisek u B XXVI, ale přípisek u D L vypadá jako by tam patřil jen B 26 a L 59; s podobnou nesnází se setkáváme u v B přeškrtnutých článků B XXXVII, XXVIII, XXXIX, XL⁴.

¹ Viz zde na př. D XLVIII a návrh na přemístění řady čl. písmeny L.

² V B přeškrtnuty i některé z článků, o nichž podotčeno, že jen mají přijíti jinam: B XXVI, D III, E XVIII, F III, F IIII, F X, F XIII, F XVII, F XIX, J XLVIII (ev.), L VIII, LXXII, L LII, M XII, M XVII, R XVI; jiné v tomto případě však nepřeškrtnuty, jako K XLVI nebo L XLVI. Všechny škrtnuté čl. ty jsou tištěny petitem.

³ V B XXXIII nesnáz zvěšena přípisky β u d a e v C II.

⁴ Snad i tyto artykale měly přijíti k oddílu „O řádu desk zemských“.

Podobně bychom rádi viděli určitější nebo zdůvodněné označení, proč přeškrtnuty (v B) aspoň C III, C V, C XLII—C XLIII, D XXVIII, E XIX—E XXVI, E XXXVIII—E XL, F II, F VII, F VIII, F XI, L XXVI, M XIII, M XV, O XXIII, a U VI. Konečně u nových článků, přejatých ze sněmů, by bylo velmi často třeba rozhodnouti, zda mají býti připsány k starým jako jejich nové odstavce, či mají býti novými články; prvému zhusta vadí jejich nadpisy (na př. u K XIII, K XXVIII).

O závěrečném odstavci bylo již podotčeno na str. 576, že by v novém vydání musil znít jinak. Stejně bylo by nutno nahraditi jiným věnováním dedikaci, s níž se Volf z Vřesovic, nejvyšší písař království českého, obrací k císaři Maxmiliánovi II., kterou otiskují pro úplnost zde pod čarou¹. Stejně velké změny byly by musily

¹ Dedikace Volfa z Vřesovic ve vyd. z r. 1564 zní:

Najjasnějšímu a najnepřemoženějšímu, knížeti a pánu, panu Maximiliánovi, císaři římskému, uherskému, českému etc. králi etc., arciknížeti rakouskému, markrabí moravskému, lucemburskému a slézáckému knížeti a lužickému markrabí etc., pánu mému najmilostivějšímu.

Mnozí se tomu diví, velikomocný a najnepřemoženější císaři, králi a pane, pane můj najmilostivější, že za naší paměti Práva a Zřízení zemská nejednou již k napravení přišla. Ale ti toliko se tomu diví, kteříž příčin nešetří ani toho u sebe zdravé povážiti neumějí, kterak na tomto světě nikdyž nic tak stálého a trvánlivého jest nebylo, není aniž býti může, aby svým časem nemělo nebo nemohlo k přeměně přijíti.

Řekové a Římané snažnou péčí o svá práva vedli, usilujíce je v stálost a jako v ně[ja]kou věčnou trvánlivost uvesti, takže jsou jedni na deskách z slonových kostí, druzí na deskách měděných dali je vyřezati. Avšak ani ti toho dovedsti nemohli, aby časem svým a za příčinami vzniklými taková jich práva potomně k změněni nepřišla.

Kterí čítají kroniky a jiné knihy sepsané o rozličných přibězích lidských, ti snadno tomu místo dadí, že nikdyž nic tak na vajbor a jako se všemi dostatky dokonalého s strany práv nemohlo jest nařizeno býti, aby lidští vtíповé neb raději dím, obmyslové neuměli toho jinak vykládati, jiné rozumy tomu dávati a všeho toho jinak k svému užitku natahovati. Neb oč se nepokoušejí lidské všetečnosti? Zvláště pak lidí zchytralých aneb někdy z přirození zlostných i škodlivých. Ne zle od jednoho jest povědino: Že dobrá práva (to jest jistá a uložená nařízení a vyřknutí) zrost a začátek svou vzala z nešlechtných i z škodlivých mravův lidských. To jest, lidé zlí svým na tomto světě nepřikladným a nechvalitebným obcováním k tomu příčinu dali, že jsou pro ztrestání jich vrchnosti jejich přísné pokuty na ně uložili, kterýmiž by taková

nastati v starém registru, jež otiskovati by nemělo smyslu, když toto registrum Sixta z Otrsdorfu je zde nahrazeno moderním rejstříkem.

Jak z dosavadních výkladů vysvitlo, náš návrh při přejímání sněmovních artykulů nikde nejde za sněm budějovický 1614; ke generálnímu sněmu z r. 1615 odkazuje vždy jako k budoucímu shromáždění a nepřejímá z něho žádný artykul. R. 1616 byl svolán sněm jenom za příčinou korunování Anny, manželky Matyášovy,

předsavzetí, vajtupkové a jiná zlá dočinění mohla k spravedlivému ztrestání přivedena býti. Neb na ty, kteříž sami od sebe (čím komu povinni jsou) spravedlivě udělují, ani na ty, ješto toho, čehož sami míti nechtějí, jiným nečiní, práva se nevztahují, ale na samy toliko přestupníky řádu dobrého, na rušitele pokoje, svornosti a obecného dobrého a summou na všelijaké odporníky spravedlnosti práva se vztahují.

A protož najnepřemoženější císař Ferdinand slavné a svaté paměti, pán a otec V. císa. Mti. najmilejší, jakožto tehdáž král český, když jsou se někteří artykulové v předešlých Právních a Zřízeních zemských potykati a v něčem poněkud sobě na odpor býti zdáli, jsa o to na sněmích od stavů království tohoto starán, ráčil se jest milostivě k tomu nakloniti a svému najmilejšímu synu, osvicenému knížeti pánu panu Ferdinandovi, arciknížeti rakouskému etc., J. Mti., milostivě o tom poručiti, aby na místě J. Mti. císa. jakožto krále českého s jistým počtem od stavův tohoto království s plnou mocí k tomu voleným na táž Práva a Zřízení zemská ráčil zařadnouti a je v jistý řád a způsob uvesti; což se jest s velikou pilností a bedlivostí tak stalo a vykonalo.

Ta pak Práva a Zřízení zemská, tak se vši pilností a bedlivostí zkorigovaná a v jistý pořádek uvedená a s nemalým nákladem ode mne k vytištění daná a i již dokonaná, najnepřemoženější a velikomocný křesťanský císaři a pane, pane můj najmilostivější, V. císa. Mti. jakožto králi českému připisují a pod jménem V. císa. Mti. všem vubec vydávám z příčin mnohých a nejvíce pak z té: neb na V. císa. Mt. jakožto na krále českého a pána všeho křesťanstva ta povinnost záleží, jakž nad spravedlností jednoho každého, tak také nad řádem a právem milostivou a ochrannou ruku svou držeti, aby jeden každý, chudý i bohatý, vedlé nařízení Práv těchto své spravedlnosti užiti mohl. S tím se V. císa. Mti. jakožto věrný poddaný poručena činím. Pán Bůh všemohúci V. císa. Mt. i s dědici a tak všecken duom rakouský rač v dobrém zdraví za dlouhé časy v svatém pokoji zpravovati, nad nepřátele šťastné vítězství dáti a ode všeho zlého na každém místě ostříhati, nám všem V. císa. Mti. věrným poddaným ku potěšení.

Dán na hradě pražském v sobotu po Nanebevzetí Panny Marie, léta etc. LXIII°.

V. císa. Mti. věrný poddaný
Volf z Vřesovic etc.
najvyšší písař království českého etc.

r. 1617 toliko, aby přijal Ferdinanda Štyrského za krále. V usneseních obou sněmů není jiných artykulů než těch, které souvisí s příčinou, pro kterou byly svolány. Zdá se, že již v době sněmu 1615 a po něm práce naše poněkud odpočívala, neboť, jak bylo již řečeno, ne-najdeme v našem návrhu ani jeden artykul sněmu 1615, na př. ani usnesení „O prokuratořích“, které dávalo direktivu pro výběr prokurátorů a připouštění jich k tomuto úřadu; tím byl by vhodně doplněn náš čl. U V.

V.

To, co bylo dosud řečeno, osvětlilo už mnohé změny, provedené v zemském zřízení z r. 1564 novým návrhem zřízení. V celku tedy téměř všechny důležité změny mají původ v nových artykulích sněmovních, přejatých do návrhu, na nichž se stavové usnesli od vydání starého zřízení až incl. do r. 1614; z nich pak největší podíl připadá na sněm 1610, po něm 1575, dále 1608 a 1585; někdy nový článek utvořen z artykulů několika sněmů, jako A XVII, A XXIII, B XXV, C XIII, C XXXIX, J LIX, K LI, L XL, P III, U V, Z I; k tomu se ovšem druží zpravidla úprava starých článků, aby novým neodporovaly. Převaha doplňků, záležejících v přejetí nových sněmovních artykulů, způsobila, že ani v tomto návrhu proti textu z r. 1564 se neuplatňuje mnoho vliv římského práva přes to, že Budovcovi ani autoru ruky β jeho znalost nechyběla, jak bylo již prve ukázáno; ale ovšem ani artykule sněmovní neunikaly rostoucímu vlivu práva římského, jak svědčí aspoň co do terminologie artykul sněmu 1610 „O crimen laesae majestatis“, o němž viz dále.

Z artykulů, převzatých ze sněmu 1610, dotýkáme se nejdříve článků, které měly i v novém zřízení uzákoniti novou úpravu poměrů náboženských v zemi. Z toho, co bylo o tom výše napsáno, patrně, že podle Dobrého zdání u A XXXII byl v kommissi úmysl, pojmouti do nového zřízení nejen plný text nejhlavnějších vymožeností strany podobojí, majestátu na náboženství, porovnání mezi stranou podobojí a artykule o moci defensorské, nýbrž i porovnání mezi oběma stranami podobojími, které ponechávalo Jednotě samosprávné postavení v jednotné církvi české. Ale jak bylo již dříve vyloženo, proti tomu, aby toto porovnání bylo vtělením do nového zemského zřízení prohlášeno „na budoucí věčné časy za právo“

(jak čteme v Dobrém zdání), a s ním i ono autonomní postavení Jednoty, obnovil¹ se odpor skupiny co nejbližší tehdejšímu saskému Interství, a tak podle všeho od jeho včlenění do zemského zřízení nejen upuštěno, nýbrž ani jeden artykul se ho nedovolává; zato majestátu se dovolává nově upravený starý čl. A XXXII způsobem, z něhož lze souditi, že sem měl býti vtělen; rovněž ostatních dvou vymožeností se naše zřízení dovolává, jak připomenuto již zde na str. XVI. Tím ovšem, že by se nové zemské zřízení nebylo nikde dovolávalo oné dohody obou stran podobojích, nebyla by pozbyla platnosti; ohrožena by byla bývala, kdyby se bylo jeho odpůrcům podařilo vpraviti do nového zákoníka, co by její platnost vylučovalo. Toto základní pravidlo hledí vůbec ke všem výsadám stavovským, o nichž náš návrh nemluví, na př. pro Řád stavu rytířského a vládyckého z r. 1609. Pozoruhodné jest také, že reversem, který Matyáš vydal stavům českým před korunovací, zavazuje se uznávati úplně platnost i tohoto „srovnání stavů . . . i mezi stranou podobojí samou v království tomto přijímajících“².

Se svobodou náboženskou, poskytnutou r. 1608 a 1609 oběma stranám evangelickým, souvisí též nový čl. B III, převzatý rovněž ze sněmu 1610, jímž se dovoluje každému, aby přísahaje místo všech svatých dovolával se svaté Trojice; důsledky této koncesse jeví se též v novém P XXXIII a P XXXVIII („Forma přísahy panův a vládyk podobojí, kteří v soudech sedají k svědomí“ a „Forma přísahy panuov a vládyk podobojí, kteří v soudech nesadají k svědomí“); nové poměry náboženské vyžádaly si i novou úpravu starého čl. A XXXII, jenž kdysi upravoval poměr starých podobojí a podjednou. Nový čl. A XXXI obsahuje předpisy o zapisování kolatur a odkazů k záduší, jež by věřící činili ve prospěch konsistoře hořejší nebo dolejší, která byla nyní v rukou evangelických podobojích. Nová úprava poměrů náboženských vyžádala si jiné řady censurní, které obsahuje nový čl. A XXXVIII „O impressi“, přijatý na sněmu 1610. Proti textu sněmovnímu je však v našem článku důležitá změna: náboženské knihy strany podobojí (nehledě ke knihám potřebným akademii a konsistoři) mají býti předkládány defensorům

¹ O tomto odporu z r. 1609 viz Hrejsa, Česká kofesse, str. 477 a násl.

² J. B. Novák, Sněmy české XV₂ (1929), str. 596.

a akademii pražské, podle artykule sněmovního však jenom „defensorům akademie“¹. Ale v řádu církevním, na němž se usnesli evangeličtí podobojí r. 1609, opírajíce se o právo, dané jim majestátem na náboženství, stanoví se, že knihy náboženské (sepsané kněžími?) má prohlížeti konsistoř s profesory fakulty theologické; při tom se dodává, že vůbec každá fakulta při vydávání knih svých členů má týž řád a způsob zachovávatí². Když r. 1614 V. Budovec vydával svůj Antialkoran, předložil jej k censuře administrátorovi a konsistoři podobojí³; ovšem on sám byl defensorem.

Prvotně byl úmysl pojmouti do návrhu artykul sněmu 1610 „O dispensáci“⁴, který stanovil, že plnému většinu k soudu zemskému má býti obeslána osoba podjednou, která by pojala bez dispensace papežské příbuznou, v stupních církví katolickou zapověděných; stejně se mělo postupovati proti osobě podobojí, která by pojala příbuznou v stupních, od konsistoře zapověděných. Pravidla sem se vztahující najdeme v jedné z příloh, jež jsou připojeny k již připomenutému vydání České konfesse, porízenému z rozkazu defensorů. Příloha sluje „Strom manželský“, a jak z dlouhého podtitulu patrně, byla schválena stav podobojími rovněž na sněmu 1610; na konci „Stromu manželského“ jest otištěn artykul „O dispensáci“. Ještě r. 1602 přijali stavové na sněmě artykul⁵, který vyžadoval pro všechny, podobojí jak podjednou, dispensace papežské v případech výše uvedených, a trestem za překročení tohoto předpisu jest ztráta majetku. Teprve na známém sněmu z r. 1608 prohlášeno o dispensaci papežské, že se týká jen katolíků; trest za provinění stavů pak, spáchaná manželstvím v stupních zapověděných, měl býti stanoven teprve na soudě zemském⁶.

Novým čl. C XXXIX „Duchovní lidé škodami po vejповědech o vejplaty učiněných povinni býti mají“, opět to artykulem

¹ Že nová redakce mění i věcně text nových artykulů sněmovních, dokladem je též nový čl. T I. Viz zde str. 425—427.

² Viz na str. 37 citovaná Česká konfesse, vydaná z poručení defensorů, str. 89, bod XVII.

³ Antialkoran, Předmluva A III^b.

⁴ Viz zde str. 39.

⁵ Viz Sněmy české X, str. 282/3.

⁶ Viz tištěné artykule tohoto sněmu XXIII—XXIII.

sněmu 1610, zdůrazňuje se povinnost osob duchovních hraditi škody stejně, jako to musili činit osoby světské, když by z výplat obsílali, výplat neobdrželi neb jim obeslání bylo zdviženo. K náboženským vymoženostem dlužno počítati též nový článek A XXXV „O rovnosti sedání v soudech“ (též ze sněmu 1610, ale také 1608), jímž se král zavazuje už r. 1608 v jednom z řady článků, V. Budovcem sepsaných, že v budoucnosti budou nejvyšší úřady a soudy obsazovány rovnoprávně podobojími i katolíky a dále že každý takový uprázdněný úřad nebo soud má se obsaditi do čtyř neděl; tím se mělo čeliti tomu, co se za Rudolfa II. zhusta dalo¹, a ovšem rychlé obsazení mělo žádanou rovnost uspišiti.

Měla-li vláda Matyášova zřetel k tomuto požadavku, třeba ne tak, jak by si byli přáli čeští evangelíci, dovedla se v celku vyhnouti praktickým důsledkům článku z r. 1610 (zde nový A III), že sněm nesmí býti dříve rozpuštěn, dokud by s královskou propoicí nebyly vyřízeny návrhy, jež vyšly ze samého sněmu². Původem tohoto artykule byly asi události na sněmu 1603, kdy vláda Rudolfova zabránila jednání o suplikaci stavů podobojích náhlým uzavřením sněmu³.

Nyní jako část nového A IIII vešel do zřízení zemského také plněji rozvedený „Závěrek sněmu“, kterým se končilo každé usnesení sněmovní. V něm se konstatuje, že všichni tři stavové příslušné svolení sněmovní, týkající se povolených peněz, neučinili z žádné povinnosti, nýbrž ze svobodné vůle na žádost královu a že král jim má dáti revers vytykající, že svolení stavů nemají býti na újmu jejich privilegií, práv, svobod a starobylých zvyklostí.

Nový článek A II „O potvrzení privilegium zemského“, sepsaný podle usnesení, které je obsaženo v artykulích generálního sněmu

¹ Viz o tom Sněmy české VIII, str. 145, 230, 233, 286 a J. Borovička, Pád Želinského (Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách 1597—1599), ČČH. XXVIII (1922), str. 280 a násl.

² Vedle Gindelyho, Dějiny českého povstání I, str. 68 a násl., viz k tomu též K. Krofta, Snahy o společný sněm zemí domu rakouského v l. 1526—1648, Osvěta XLVII (1917), str. 263 a násl., 328 a násl., dále J. B. Novák, Sněmy české XV, (1929), str. XXXII a násl.

³ Viz o tom Sněmy české X, str. 431—432, dále Tomek, Dějepis města Prahy II, str. 419 a můj čl. Mandát proti Bratřím, str. 12 (zvl. otisk Věstníku král. čes. spol. nauk z r. 1904).

1611 (11./4.—23./5.), žádá v prvotním textu, aby král potvrdil všechna privilegia zemská ve dvou nedělích po svém korunování; naše redakce navrhuje, aby se připojilo, že toto potvrzení musí se díti „na hradě pražském“. Hned za tím následuje článek „O potvrzení osobních privilegií“, upravený podle textu sněmu z r. 1567¹.

Již sněm r. 1608 žádá krále za vysvětlení, co se rozumí slovy „Crimen laesae majestatis“, zejména „nač by se vztahovati chtělo“², na sněmu 1610 jednáno opět o tom, ale na konec vše ponecháno při dosavadním zřízení zemském, a tak jako další část nového A IIII dostal se do našeho návrhu text artykule z r. 1610, který zajisté neodpovídal intencím, s nimiž žádost na krále vznesena; to plyne i z Dobrého zdání, které pak textu sněmu 1610 dává ten smysl, že se Crimen laesae majestatis má vztahovati jen na „to provinění proti J. Mti. král. a pokuty pro ně následující, kteréž v zřízení zemském patrně položeny sou a mimo to na nic jiného“³.

V starém čl. D XLVIII „O obhajování země a práva“ slovo země v nadpisu nahrazeno rukou β slovem „řádu“, ale potom tímto autorem sepsán nový článek, jehož titul „O obhajování země, obecního řádu a práva zemského“ měl asi vyhovovati ještě lépe. Nový text se podle toho rozděluje na tři odstavce, první odstavec zřetelněji než starý text do „koruny“ pojímá i přivtělené země, v druhém odstavci, který jedná o obhajování obecního řádu proti domácím, kteří nemají býti obsíláni, nýbrž hned proti nim zakročeno, navrhuje autor přibrání příslušných článků z L; jako třetí případ vytýká β obhajování řádů a práva proti těm, kdo by nechtěli státi ku právu ani dosti činiti nálezům soudním nebo staným právům, ale tu články nejmenuje.

Článek K XXXVII „O službách proti králi J. Mti. a zemi“, vztahující se na prostě obyvatele země, rozšířen artykulem sněmu 1610 pro úplnou jasnost i na ty, kteří byli nově do země přijati; jim též v nové části K XXXVII se zakazuje vstupovati do služeb proti králi a stavům, a to pod ztracením cti a hrdla.

Jak už bylo dříve ukázáno, nový návrh chce vyříditi vše, co bylo sporného již delší dobu mezi Čechami a zeměmi přivtělenými.

¹ Viz zde str. 3.

² Tiské art. tohoto sněmu str. XXXIII.

³ Mnou proloženo. — Str. 6.

Z té příčiny nepochybně vložen přímo do nového textu artykul sněmu 1575 „O úřadech Čechům v Slízště náležejících“ (A XXVII nový). O tom jednají Dobrá zdání u A XXVII a u O I, jež vše ponechávají k rozhodnutí nejvyšším ouředníkům, soudcům zemským i sněmům z r. 1614 a 1615; s jakým výsledkem, vyloženo již dříve (str. XXXII—III).

K starému čl. A XVII „O neodcizování zboží od království českého“ připojeny 2 artykule, jeden ze sněmu 1575 „O statech k království náležejících, jichžto držitelé Čechové sou“, podle něhož měli v držení těchto statků býti ponecháni ti, kdo měli na to právní tytule; druhým článkem „O vyplacování statkův cizozemcům zastavených a neodcizování jich od království tohoto“, převzatým ze sněmu 1610, artykul z r. 1575 podobného obsahu doplňuje se ustanovením: kdyby statky ke koruně příslušející, cizozemcům zastavené, vyplatil obyvatel království českého „z rodilých Čechův“ a v držení jich vešel, má král právo po devíti letech ten statek vyplatiti; a při tom se také stanoví, že král má držiteli „rok napřed k vejplatě dáti věděti“; potom má král právo ony statky vyplatiti, kdy uzná za dobré.

Čl. „O přijímání do stavu panského a rytířského“ (A XLII) jest část artykule sněmu 1610 „O přijímání cizozemcův do země“. V něm se opakuje především ustanovení, obsažené již v privilegii, daném králem Vladislavem stavu panskému r. 1501¹, že za pána nesmí býti přijat nikdo, kdo by stav vládycký do čtvrtého kolena a zachovalost cti bez úhony před pány neprokázali; dále čteme, že má před skončením sněmu, na němž je přijat, vydati revers, že se chce chovati podle Řádu stavu panského²; u těch, kdo by i z dříve i nově přijatých takového reversu neodvedli v čase určeném, má přijetí minouti. U toho pak, kdo by byl přijat do stavu rytířského a za obyvatele země, ale od přijetí do stavu rytířského v půl roce zápisu deskami zemskými nevykonal, má přijetí minouti, relací o jeho přijetí má pozbyti platnosti a nemá býti přijat do stavu panského nebo rytířského ani za obyvatele země, kdyby znovu o to

¹ Otištěno u Gindelyho, Die Entwicklung des böhmischen Adels, strana 11—12, pozn. 13.

² Míněn tu patrně zápis z r. 1542, otištěný u Gindelyho, l. c. strana 11, poznámka 12.

žádal¹. Před tím je v čl. „O přijímání cizozemcův do země“ část, která byla zařazena do našeho návrhu jako nový A XVIII (viz zde str. 19), ale v B byla škrtnuta. V ní se stanoví, že každý, kdož budoucně do země této za obyvatele od J. Mti. císa. a stavův na obecním sněmě přijímán bude, má býti povinen ode dne přijetí svého do země v 6 nedělích zápis deskami zemskými učiniti a list pod pečeti svou vydati, že žádného jiného za pána dědičného nežli J. Mt. krále českého korunovaného míti, s obyvateli tohoto království ve všech povinnostech se srovnávati, jak toho žádá i starý A XVIII, dále však že má majestátu, stavům na náboženství danému a porovnání mezi stavy podjednou a podobojí při sněmě léta 1610 učiněnému i ve dsky zemské vloženému dosti činiti², víry buď podjednou nebo podobojí býti a mimo jiné také jazyku českému děti své učiti dáti³.

Prohlédl jsem všechny reversy k zemi od vydání majestátu až do roku 1620 incl., chované v archivu země české, ale ani v jednom reversu neslibuje výslovně do země přijatý, že chce „dosti činiti“ majestátu a porovnání, nýbrž prostě se zavazuje s malými změnami formulí, „se ve všech povinnostech s obyvateli téhož království též u víře buď podobojí neb podjednou přijímajících spravovati a srovnávati“; tak slibuje i proslulý rádce Fridricha Falckého Ludvík Camerarius v reversu z 5./5. 1620; rovněž v těchto reversech nikde není výslovné zmínky o povinnosti dát své děti učiti jazyku českému. Relace k deskám jsou v těch letech poněkud více právy náboženským poměrům, vytvořeným r. 1609, jak svědčí na př. relace otištěná v čl. VI. Klecandy, „Přijímání cizozemců na sněmu do Čech za obyvatele“ (Sborník prací věnovaných G. Friedrichovi r. 1931 — zvl. otisk str. 13/14), srovnáme-li ji s příslušným reversem, v němž se Jiří Kryštof z Viršperku zavazuje jen formulí výše uvedenou. Podobný poměr mezi relací deskovou a reversem k zemi lze konstatovati i v jiných případech.

¹ Srovnej s tím relaci ze sněmu 1556 citovanou u VI. Klecandy, Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku, Časopis archivní školy ročník VI. (1928), též zvl. otisk str. 16.

² Podtrhuji já.

³ Podtrhuji já. Zde už se ozývá něco ze snahy, která se projevila jazykovým zákonem z r. 1615.

K XXVIII vložen článek „O nápadích“ ze sněmu 1577, jímž zesíleno hmotné postavení stavu panského a rytířského, poněvadž se král vzdal nápadů městských po obou vyšších stavech; zároveň jest z „Dobrého zdání“ zřejmo, že podle všeho na tom místě měla býti do zřízení zemského vložena též ta část artykule „O nápadích“ ze sněmu 1577, kterou se císař Maximilián vzdal u měst prvního dílu odúmrti¹. Stavům vyšším nadto v městech artykulem „O zárukování škod při právě městském“ z r. 1585² povoleno, že o cokoli, zvláště o škody, mohou se při právě městském zaručiti jistým penízem místo rukojmím; co do těchto útratních škod, prokazovaných před úředníky pražskými menšími, připsala ruka β u čl. M X, že soudcové mají moc tyto škody zmenšiti nebo dokonce zdvihnouti, bude-li uznána jejich zbytečnost.

Když byl r. 1548 založen soud appellační, byli mezi jeho radami též 4 členové stavu městského, ale na sněmu r. 1582 (drž. v pondělí po hromnicích a zavř. v sobotu po sv. Valentinu — 5./2.—17./2.) stěžují si Pražané, že v té době už „náležitý“ počet osob ze stavu městského není dosazen do soudu appellačního; proto žádají vyšší stavy o přímluvu ke králi, aby tam opět 4 osoby ze stavu třetího sedaly; vyšší stavové uznali tuto žádost Pražanů za slušnou a žádanou přímluvu učinili³. Než na sněmu r. 1610 třetí stav obnovil svou stížnost, že „od některých let“ přestávají býti osoby z Pražanů přibírány k appellačnímu soudu. I žádají znovu vyšší stavy o přímluvu u krále, aby osoby z Pražanů z národu českého zrozené, práv a zvyklostí království dobře povědomé, staly se opět členy tohoto soudu⁴. Vážitku v artykulích obecních, třetího stavu se týkajících, žádají na konci stavové krále, aby mimo jiné dal „milostivou královskou a otcovskou resoluci a odpověď“ na několik artykulů třetího stavu se dotýkajících, dosud nevyřízených a v tom aby ráčil „osoby z Pražanů do appellací dosaditi“⁵. Ale na generálním sněmu 1611 byli nuceni zástupci měst znovu se domáhati ve svých žádostech zastou-

¹ Viz zde J LII, pozn. ¹ a str. 460, pozn. ²; o druhém dílu viz dále str. XLVIII.

² Viz zde nový XXXV.

³ Viz Sněmy české VI, str. 204.

⁴ Akta Budovcova, zápis z 31. července 1609.

⁵ Tiské artykule sněmu 1610, str. CXIX.

pení Pražanů v appellačním soudě¹; v artykulích tohoto sněmu však tentokrát žádné přímluvy všech stavů o to nenajdeme. V našem návrhu však jako část nového čl. O XVIII čteme: „Aby osoby z Pražan do appellací dosazování byli.“ Teprve na generálním sjezdu z r. 1619 zcela určitě prohlášeno, že do appellačního soudu za rady mají býti dosazeny osoby „ze všech tří stavův království českého v rovném počtu“².

Zmíněné už „Artykule obecní, třetího stavu se týkající“, obsahují hlavně, v čem se za souhlasu vyšších stavů vyšlo vstříc na sněmu r. 1610 stavu městskému, z nichž značná část přešla do našeho návrhu: Při všech kommissích a jednáních zemských, která by byla nařízena buď v království nebo do okolních zemí a všech tří stavů se dotýkala, aby k nim byli přibráni i zástupci třetího stavu; aby hejtmané královští v městech pražských a rychtáři královští v nich i v ostatních městech královských nevkračovali ve věci soudní a právní mimo svou instrukci³; volencům v městech královských aby nebyla ukládána od podkomořího nová nebývalá povinnost; aby měšťané, kteří ke dvoru nepřísluší, nebyli obsíláni před soud maršalka dvorského; aby všelijaké neřády v městech na právních duchovních i světských všude byli přetrhovány městskými úřady⁴; aby proti duchovním vrchnostem byly chráněny

¹ Sněmy české XV, str. 534—535; viz tam též str. XXXIX.

² Viz tištěné art. tohoto sněmu str. CI čl. XXX. („Artykulové obzvláštní, kteráž se samého království českého dotýkají.“)

³ Ovšem ponechána tam výjimka, která mohla nabýti velkého rozsahu: kdyby se hejtmanům a rychtářům královským od krále a nejvyšších úředníků něco „pilného a potřebného“ poroučelo. — Instrukci Ferdinanda I. královského rychtáři staroměstskému ze dne 8. října 1547 viz Sněmy české II, str. 537, královskému hejtmanu staroměstskému téhož data, resp. z 23. května 1551, viz nyní u Frant. Roubíka, Královští hejtmané v městech pražských v letech 1547 až 1785 (Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VII, 1933), str. 167—168, jako příloha II; viz tamtéž, str. 123, pozn. 4; instrukci pro královského hejtmana novoměstského z 22. prosince 1590 viz tamtéž, str. 168—170 jako příloha III. O instrukcích královského rychtáře viz Frant. Roubík, Královští rychtáři v městech pražských i jiných českých městech v letech 1547—1783, str. 266 a násl. (Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy VI, 1930.)

⁴ K tomu viz Z. Winter, Kulturní obraz českých měst I, str. 121. — Bedakce naše zde za slova „Pražany“ vložila „a jinými městy“, kterýchžto slovení v sněmu 1610. Vše připojeno k starému čl. X I ze smlouvy Svatováclavské.

statky a grunty svobodných měšťanů, zvláště pod purkrecht vysázených¹. Jako důsledek usnesení sněmu 1610, aby se všechna města v Čechách spravovala městskými právy Koldínovými, vložen do nového návrhu nový S II². Dobré zdání, přičleněné k novému X XVIII, kterým se král vzdává šlechtických nápadů v městech, očekává, jak už připomenuto, že se při generálním sněmu 1615 král na přímluvu vyšších stavů vzdá i druhého dílu odúmrtí k majetku měšťanů hledičího, když se r. 1577 byl vzdal první polovice³, ale to se stalo až v době českého povstání⁴.

Hojně měněny a doplňovány články, které se obírají poměry poddaných; jsou to zvláště články M XI—M XXXV. Starý čl. M XI odpadl pro nový, složený z artykule sněmu 1585 a 1610; stejně starý čl. M XXVIII. Jest tu patrné stálé zvyšování pokuty pro neoprávněné přechovávání cizích poddaných⁵. Již na sněmu 1575

¹ Čl. C XXXIX nový; úř. tisk. art. sněm. má „purkrecht“, ale deskový zápis kvatern „zelený sněmův od 1603—1610“ (chov. v archivu země české), má f. M 25 správně „purkrecht“.

² Srov. o tom Hanel, O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě (v Praze 1874), str. 82; srov. str. XXXIII pozn. 2.

³ Viz zde str. XLVI.

⁴ O žádostech třetího stavu na sněmu 1610 viz Jaromír Čelakovský. Úřad podkomořský v Čechách (v Praze 1881), str. 64 a násl. Soud Čelakovského o chování obou vyšších stavů k žádostem stavu městského je velmi nepříznivý. J. B. Novák v Sněmech českých XV₂, str. 534—535, otiskuje artykule třetího stavu na sněmu 1610 nevyřízené a znovu na sněmu králi Matyášovi 1611 předložené. O nich mluví, že ukazují, kam až sahaly snahy stavu městského v době předbělohorské; má-li tím na mysli i dobu českého povstání 1618—1620, je toto tvrzení ovšem omylem, neboť v těch letech stav městský dosáhl mnohem více, než obsahují zmíněné artykule. Tak na generálním sjezdu z r. 1619 (23./7.—31./8.) nejen Pražanům vráceny zdi městské a rozdílná práva duchovní pod jejich jurisdikci uvedena, nejen jim bezpečně zajištěno členství v appellačním soudu, nejen jim druhá polovice odúmrtí puštěna, nýbrž i zrušen úřad královských hejtmánů v městech pražských a královských rychtářů v městech královských vůbec. Také zásadně ustanoveno, že svobodná města nemají sloužit komorou královskou. (Viz tištěné art. toho sněmu, str. XCVI č. XX, XXI, XXII, str. LXXXVII č. XV a XVI.) O této poslední vymoženosti viz také zde str. LXXI O prvním díle odúmrtí viz dříve str. XLVI. Snad resignace na obojí odúmrtí byla by v definitivní redakci pohromadě.

⁵ Viz tu také Frant. Vacek, Selský stav v Čechách v l. 1419—1620 (Časopis pro dějiny venkova, roč. XV, 1928), str. 21 a násl.

artykulem „O čeledi cizích panův přechovávaní, jaká na to pokuta“ stanovena pro vrchnost pokuta na 25 kop, pro poddaného na 5 kop a na 2 neděle vězení, roku 1585 u vrchnosti zvýšena na 50 kop a u poddaného na 10; sněm r. 1610 snížil opět pokutu vrchnosti na 25 kop, ale pokutu poddaných ponechal ve výši 10 kop; důsledně podle toho v M XVII a v M XXVII k „dvacítí“ připojeno „pěti“, než do M I vepsána rukou β věta (pozn. ^a), z níž lze vyvoditi, že se počítalo ještě se změnami. V artykuli sněmu 1610 „Kněží aby cizích poddaných neoddávali“, přičleněném k starému čl. C XIII, uvaluje se těžká pokuta na kněze, který by cizího poddaného neb poddanou oddal bez svolení dědičného pána: po prvé má platiti 50 kop, dopustil-li by se toho po druhé, sto kop, po třetí provinil-li by se, stopadesát kop; obdobně, kdyby tu pokutu nemohl zaplatiti, vězení jeho mělo býti zvyšováno z půl roku až na půldruhého roku. To nestačilo a podle návrhu „Dobrého zdání o pokutě“ má se usilovat, aby byl na generálním sněmu 1615 přijat artykul, který by uložil jisté pokuty arcibiskupovi i administratorovi dolejší konsistoře, kdyby nebděli nad tím, aby jejich kněží zachovávali výše uvedený zákaz¹. Vhodně spojen čl. M XX s M XXIII, jednající o vrchnosti, která by podle znění čl. M I nežádala o svého poddaného, u jiné vrchnosti neprávem pobývajícího; přesněji upraven M XIII, M XIX, M XXVI, M XXVII, M XXXIII. Lapidárněji než čteme v starém R XXI ruka β sepsala, jak se mají trestati vrchnosti cizoložstva, ožralství a jiné „všelijaké nestydatosti“. Starý R XXI mluví jen o trestání v městech královských a pražských, nový pojímá v tato opatření výslovně i panská a duchovní (ač ovšem odstavec předtím napsaný, mluvě o poddaných, zajisté i je má na zřeteli); vrchnost má v novém článku právo poddané trestati podle spravedlivého uznání, v starém, jak to předešlými sněmy vyměřeno. V čl. SI „O stavuncích“ ruka β termín „psaní“ lépe vymezuje tím, že k němu přidává přívlastek „ohradní“ a vůbec se snaží, aby s větší přesností byla určena práva věřitele i povinnosti pána, jehož poddaný by byl které osobě ze svobodných stavů nebo i některému poddanému co dlužen aneb se postavil rukojmím.

Zemská naše zřízení z této doby, pokud běží o majetek, jakožto

¹ Srov. str. XXXIV.

zákoník stavu panského a rytířského, hledí převážnou měrou k majetku nemovitému; z movitých věcí kromě hotových peněz zvláštní postavení mají tu klenoty, nádoby, nářadí a látky; nikde se výslovně nemluví o sochách a obrazech, ačli nejsou pojaty do klenotů. Velmi důležitý jest nový článek E X, přejatý to artykul sněmu 1610, o jehož ustanovení se měl nyní opíratí odhad statku. Jalové panování nemá se požadovati ve 2 nedělích, nýbrž až v osmi nedělích, jak souhlasně s tím opraveno i rukou β i v čl. D XXI¹. Ve shodě s artykulem „O listech obranních“ ze sněmu 1596 vykonány v D XX opravy, podle nichž lhůta, kterou se má vydávati list obranní i jemu odpírati po uvázání s komorníkem, má býti prodloužena ze čtyř neděl na šest. Článek „O zvodu“, vybraný rovněž z artykulů sněmu 1610 a připojený k E X, doplňuje ustanovení starého čl. D XXI, které prikazovalo, že po vyšlé úmluvě, nebyla-li částka dána ve 2 nedělích, komorník měl s listem zvodním od úřadu jeti, a bude-li chtíti ten, na kohož se zvod vztahuje, „za zvod přijíti anebo nepřijíti“, má to komorníkovi oznámiti. Poněvadž se však stávalo, že nebyl doma ten, na kohož se zvod vztahoval a tak se komorník vracíval s nepořízenou, ustanoveno, že v takovém případě má připsi toho zvodu zanechatí úředníku toho pána nebo rychtářům a konšehlům na tom statku; neoznámí-li pán statku do dvou neděl od toho dne, kdy komorník se zvodem přijel, přijímá-li zvod či ne, tehdy původ má býti připuštěn k dalšímu právnímu postupu. Se zřetelem k E X také do starého D XXI vpravena rukou β vložka o zvodu².

Změna, vykonaná v E XXXV, zpřesňuje postup, k němuž má dojítí, kdyby otec udělal zápis „s místem“ a tím zápisem že by dědictví po smrti své k nápadu zřídil a zanechal děti nedospělé; jak se má postupovati, když by děti došly let spravedlivých nebo předčasně zemřely³. Velikým množstvím změn vyznačují se vůbec také oddíly „O kšaftích a zápisích nápadních“, „O nápadích“, „O sirotcích a poručnicích a poručenství“ a „O rozdílich“ (J XLII—K XI). Artykulem sněmu 1585 „O rozdílich mezi bratřími a sestrami“

¹ Viz zde str. 116, pozn. b.

² Viz zde str. 116, pozn. a a b.

³ Srovnej tu R. Bauscher, Dědické právo podle českého práva zemského, str. 78 (Knihovna právnické fakulty university Komenského v Bratislavě, sv. 5, 1922).

(J LVIII) určeno, jak se má chovati sestra, kdyby otec bez pořízení zemřel a ona nad dětmi chtěla míti poručnictví. U čl. K V rukou β připsán odstavec určující, jak má býti trestán bratr nebo společník, který by utratil svůj díl a byť pak byl i zatčen „pro nestvrzení dílu“ raději v zatčení zůstává, než by se k rozdílu přiznal. Podle čl. K VIII vdané a věnem odbyté sestry po bratru nápadu nemají, ledaže by umřel bez pořízení; β připojuje „a bez dětí“, v další části ruka β snaží se o přesnější stylisaci¹. Proti J LIX starého zřízení nových čl. „O nezamlouvání synů a dcer k manželství“ z r. 1575 rozšiřuje i na syny důsledky, jež postihly pannu stavu panského neb vládkého, která by se komu zaslíbila bez vůle otce svého. Místo starého J LXVII vepsán nový čl. „O nedlužení se mladých lidí“ přesnější a určitější, jež jest artykul sněmu 1610 a hlavně běře zřetel na peněžitou potřebu syna, který se vydá do ciziny; v tom se zračí zajiště i rostoucí pobyt mladých lidí na studiích v cizích zemích. V oddílu „O nátku cti a hanění“ vložen ke K XXVIII nový artykul sněmu 1610 toho smyslu, že tomu, kdo by byl vzat na závazek cti a víry², ten závazek nemá býti k úhoně na poctivosti.

Velice přepracován byl čl. K XXXIII „O mordech“, a rukou β předeslána definice mordu; dále nový text rukou β psaný určuje, že pán nebo rytíř, který by se dopustil vraždy a byl při činu zastížen, má býti dán v moc nejvyššího purkrabí pražského a kdyby ho nebylo, v moc nejvyššího hofmistra, a nikoli, jak stanoví zřízení z r. 1564, v moc hejtmana království českého nebo královského místodržícího. Taková změna provedena pak důsledně i v dalších částech tohoto článku, ale nikoli v čl. K XXXV. K tomuto K XXXV připojen rukou β obšírnější přídavek o tom, kde, kde a jakým způsobem mohou viniti z mordu. K starému čl. K LVII přičleněn nový artykul sněmu 1610, jehož titul „Čeládka ani žádný jiný outrpným právem bez průvodu právního tázání a trápeni býti nemají“. Do oddílu „O vajtržnosti“, jehož nadpis rozšířen o slova

¹ Viz tam, pozn. e-t.

² Artykul snad má původ v tom, že r. 1603 byl V. Budovec vzat na závazek proto, že byl původcem suplikace, již chtěli páni a rytíři na sněmu r. 1603 podati Rudolfovi II. jako protest proti útisku náboženskému. Viz Tomek Děj. Prahy XII, str. 411 a můj čl. Mandát proti Bratřím I. c. str. 26.

„a rozpustilosti lidí mladých a pobídkách“¹, k starému L XL. přičleněn článek, složený z artykulů sněmu r. 1610 a 1614; výtržní mladí lidé, kteří by se výtržností dopustili při křtinách, svatebních veselích, pohřbech, „pocitivých shledáních“ a kdekoliv jinde, budou nejprve od hospodáře, v jehož domě by se výtržností dopustili, napomenuti; když by napomenutí nedbali, mají býti hospodářem vzati na závazek cti a víry, aby se postavili před krále do dvou neděl nebo v jeho nepřítomnosti před nejvyšší úředníky a soudce zemské a jim oznámili, proč jsou vzati na závazek. Kdyby tak neučinili, má je hospodář sám obžalovati příbera: hodnověrné svědky. Bude-li obviněný odsouzen, má býti poslán na svůj náklad do některé pevnosti uherské na jedno až tři léta; jestliže by se nezachoval, jak mu takto bylo vyměřeno od krále nebo v jeho nepřítomnosti od nejvyšších úředníků a soudců zemských, má jej stihnouti další trest, který se však neurčuje, a proto Dobré zdání žádá, aby pokuty na takové přestupníky i na ona ublížení byly přesně určeny na generálním sněmu 1615.

Podle starého čl. L LIII menší úředníci desk zemských, dosažení od vyšších úředníkův zemských s radou zemského soudu, mohli býti od nich propuštěni, když by jim nezachovali poslušnost; nový text praví, že toto propuštění se má díti sice s radou plného soudu zemského, ale beze všeho soudu a právního slyšení. Článek M II ruka β snaží se dáti rovněž větší přesnost, stejně u čl. M III místo v „komoře“ napsáno „při soudu komorním“; na konci dodatkem ruky β se lépe stanoví, kdy strany již proti sobě po škodách kráčet nemohou. Snahu o větší přesnost projevují též opravy ruky β v M VII, v M VIII, v M IX, kde je na konci doplněk, hledící k „vzdělání“ škod. Co do takovýchto škod, ruka β i k M X připojuje věty pravící, že úředníci menší mají moc takové útraty zmenšiti nebo dokonce zdvihnouti, bude-li ve výpočtu jich nalezeno něco zbytečného.

V oddílu „O soudu dvorském“ ruka β navrhuje vypustiti čl. M XLI, jenž jest usnesení sněmu z r. 1546 o statech manských, protože ho již v té době nebylo zapotřebí, jak praví marginální glossa ruky β . Jako doplněk čl. N XIX převzat ze sněmu 1610 artykul „O pamatná“, jímž se určuje, jakým způsobem se tu pa-

¹ Viz zde str. 288.

matná mají odváděti při soudech království českého a dobývati na těch, kdo by jich dáti nechtěli. Na místo škrtnutého čl. O I vložení artykul sněmu 1575, podle něhož pře, která by byla vznesena před vlastní osobu královskou a nebyla vyřízena do jeho odjezdu z království, nesmí býti jinam podána, než na soud zemský neb komorní, který má vynésti konečný rozsudek; starý čl. O I připouštěl, že taková pře může přijíti znovu před krále, kdyby před soudem komorním po odjezdu královu nebyla vyřízena. K tomu se druží pak artykul sněmu 1590, „O suplikacích“, který čelí lehkomyšlnému suplikování; žádá, aby v každé suplikaci, podané v kanceláři královské nebo v jiných úřadech, podepsati se musil i ten, kdo k ní radil neb ji spisoval, i ten, kdo ji podává; obsahovala-li by zbytečné urážky, mají se trestati.

Brzy se rozšířil obyčej, odvolávati se od rozsudků appellačního soudu ke králi. Záhy se činí usnesení na sněmech proti tomu, aby takovéto žádosti byly podávány lehkomyšlně¹. Z té příčiny nyní pojato do nového návrhu ustanovení sněmu 1610, že od soudu appellačního možno se odvolati ke králi jen tehdy, když by běželo o jčest, hrdlo a dědictví²; o připojeném Dobrém zdání, hledícím k vymezení pojmu dědictví³, mluveno již dříve str. XXXV; rovněž bylo již dříve (str. XXII a XXX) vyloženo, proč vypadl celý oddíl „O ležení“; při tom však nebyl přiměřeně upraven X II.

Do smlouvy Svatováclavské (vedle jiných článků) vřazen k X XXVI čl. „O vedení a přijímání svědkův na mezích“, který se opírá o artykul sněmu 1585. Stanoví, že při úřadě nejv. purkrabství pražského i na mezích, kde by vystupoval purkrabí hradu pražského, mají svědci zapisováni býti tak, jako při deskách. Při přísaze mají býti zpravidla podle písaře dvě osoby, ale ve shodě s artykulem z r. 1586 „O vedení svědkův“ připuštěno, že stačí v nouzi též jedna osoba⁴; pro jiné věci, týkající se vedení svědků, dovolává se

¹ O tom viz K. Krofta, Sněmy české roku 1605, str. 35 (zvláštní otisk ze Sněmů českých XI. 1908).

² Zde str. 349, čl. O XVIII.

³ K věci samé viz Kalousek, O staročeském právé dědickém, str. 56 (Rozpravy České akademie tř. I, roč. III, č. 1, 1894); jinak Rauscher, Dědické právo podle českého práva zemského, str. 90.

⁴ Viz zde též dále čl. P III, str. 368.

čl. knížky Jakuba Menšíka *O soudu mezním*¹. Jako důsledek, že tato knížka vyšla r. 1600 a dostalo se jí úředního schválení, máme v našem návrhu u O XLVII nový článek „*O soudu mezním*“, jímž se tento spis vyhlašuje za pravidlo „*při mezech, hranicích a rozepřech mezních*“.

Velké starosti působily tehdy t. zv. partyty. Sněm r. 1575 vyměřil těm, kdo by se partyt dopustili, nejen ztrátu půjčeného peníze, nýbrž i ztrátu cti, hrdla i statku, ale na sněmu 1608 vymohli stavové na králi, že král od pokuty ztracení cti a hrdla upustil. Místo toho provinilý měl nahraditi ve dvou nedělích částku, partytu činící nebo větší, nebo se postavit na Černou věž; z té částky měl první díl připadnouti králi, druhý zemi a třetí tomu, kdo by o partytě oznámení učinil. Než r. 1610 po špatných zkušenostech s takovýmto zmírněním vrátil se sněm k pokutě, mající za následek i ztrátu půjčky i ztrátu celého jmění nemovitého i movitého (žid však, který by byl jednatelem nebo prostředníkem partyty, měl ztratiti i hrdlo); dále velmi zevrubně vyčteno, co vše se má považovati za partytu; na konec přidána výhrada, že toto usnesení z r. 1610 o propadení statků nemá býti na újmu majestátu, kterým král osvobodil stavy ode všech pokut, které se v zřízení zemském vztahují na ztrátu statků, ani na újmu příslušného sněmovního usnesení z r. 1608². Proto se v Dobrém zdání o partytách vyslovuje přání, aby při generálním sněmu 1615 bylo usneseno, že pokuta pro partytu zníti má opět na ztracení hrdla, ne však poctivosti a statku tak, aby děti odsouzeného nevině netrpěly. Kromě toho se také v Dobrém zdání u P I žádá, aby na generálním sněmu 1615 byla usnesena na sedláni stejná pokuta jako na partyty, poněvadž byla obava, že by se mnozí obvinění z partyty hájili tím, že se dopustili sedláni, na něž byla pokuta mírnější. Vypuštěn starý čl. K XXXII i nový sepsaný rukou β, týkající se následků dluhů, učiněných ve hře a prohrou.

Před starý čl. P III, jímž se začíná oddíl „*O svědomí dávaní*

¹ Viz vyd. H. Jirečka, str. 197 a násl., též V. Schulz, *Registra vejpovědní mezní úřadu nejvyššího purkrabství Pražského z let 1508—1577*, *Archiv český* XXX str. XVI a násl.; též Kapras, *Mezní přísaha v českém právu* str. 7—9 (zvl. otisk *Sborníku věd práv. a stát.*, 1915).

² V tom směru bylo by třeba úpravy též A I, B II, VIII, D XLVIII, E XXX—XXXII, K XXIX, XXX, XXXVII, L II—V, XVI, XVII, XXXIII, O XXX, XLIII.

a svědcích“, byl položen nový čl., složený z artykule sněmu 1585, 1586 a 1610. V něm se jasně praví, že se může přijímati a zapisovati svědomí i v přítomnosti jednoho z menších úředníků desk zemských, kdyby druhý přítomen býti nemohl¹; dále se mluví o tom, jak má býti svědek tázán, též co mají menší úředníci dostávat od každého svědka a v které době nejpozději před soudem zemským menším a větším mají býti svědci vedeni, aby to při samém soudu úředníkům nepřekáželo; zrušuje se nutnost relace ke deskám pro ten případ, že by byl někdo nucen dáti zapsat na samém místě svědomí lidí, kteří by se pro sešlost věku nebo nemoc na hrad pražský vypraviti nemohli; zároveň se podrobně určuje způsob, jakým se má jejich svědectví zapsati. Novým čl. P XXVII, převzatým ze sněmu 1610, jenž nastupuje místo škrtnutého starého, který žádal, aby při obnovení přetýmiz stranami bylo obnoveno i svědomí svědků, určuje se, že svědkové ti mohou býti vedeni bez obnovení předešlého svědomí. Podle starého O XXII pŕuhony od soudu purkrabství pražského měly vycházeti 4 neděle před soudem nejprve přístím; to změněno na 6 neděl ve smyslu artykule sněmu 1575 „O ouřadu nejvyššího purkrabství pražského“. Novým článkem K XIII „Vízý nač mají kladené býti a vložené jak dlouho trvati“ mělo se podle usnesení sněmu 1610 čeliti zneužívání víz.

Poněvadž byl r. 1534 hejtmanský soud spojen s komorním, odpadl čl. R VIII²; protože v pozdějších letech vlády Ferdinandovy hejtmané zemští jmenování nebyli, škrtnut v B i R IX, příkazující jim, aby bydlili „najvíe“ na hradě pražském. V starém R X ti, u nichž zlé činy ještě nebyly dokázány, měli býti obesláni od hejtmanů krajských před hejtmana nebo hejtmany království českého; ti jim měli oznámiti, z čeho jsou viněni a pro své provinění aby stáli na nejbližším soudu zemském, kdežto přípisek ruky β, nahrazující část starého R X, ukládá hejtmanům krajským, aby o tom uvědomili krále a kdyby krále v zemi nebylo, nejvyššího purkrabiho a ten obviněného má obeslati před soud zemský. Proto v čl. R XIII „O hajtmanech krajských“ podle opravy ruky β mají tito hejtmané míti zřen ke králi a k nejvyššímu purkrabímu, nikoli však k hejtmanům krá-

¹ Viz též zde X XXVI.

² Viz zde O VIII.

lovství českého¹. V čl. S XIX rukou β škrtnut konec, ustanovující, kdo by z osob stavu panského, rytířského nebo městského někoho postřelil, že má ztratiti hrdlo, jako by jej zabil. V novém čl. T I, artykuli to sněmu 1610, dodatečně ještě vykonány opravy rukou β , z nichž vytýkáme: podle usnesení sněmovního toho, kdo by neprávem honil na gruntech královských, má viniti hejtman královský nebo prokurátor, podle úpravy ruky β jen hejtman královský; stavové toho, kdo by neprávem honil na jejich gruntech, podle sněmovního textu mají pohnati před soud zemský větší, podle opravy ruky β před soud komorní.

Doplnek k starému U V obsahuje nový článek, převzatý ze sněmu 1596. Podle něho řečníci, kteří by zbytečně pře protahovali, mají platiti pokutu 10 kop grošů českých a to tolikrát, kolikrát by zbytečné průtahy způsobili; peníze takto složené, o nichž se mají vésti zvláštní registra, mají býti podle vyměření stavů obráceny na špitály, almužny a na chudé. Poslední část tohoto čl., artykul sněmu 1610 „O rovnosti práv a neodjímání prokurátorův“, dovoluje každému míti v rozepři nanejvýše 2 prokurátory z těch, kterým by platil jorgelty. Prokurátoři pak nesmějí býti trestáni za to, pomáhají-li ve při vedené proti nejvyšším úředníkům, soudcům zemským a radům královským. Jestliže by král požádal k své službě některého z prokurátorů a on v té době někomu z obyvatelů království českého při vedl, je povinen ji vésti až do konce. Již na sněmu r. 1608 stavové žádali, aby prokurátor královský byl vždy osoba rodu starožitného; artykul téhož znění přešel do sněmu 1610 i do našeho návrhu jako doplněk v čl. A X².

V návrhu jest vypuštěna celá smlouva o kovy z r. 1534 (čl. V I—V XII), dále o mincích (čl. V XIII—V XVI), poněvadž vše

¹ Podobná oprava však opominuta v L XXIII, L XXXIII, R XIII a R XVII — zde str. 275, 282, 407 a 408.

² R. 1606—1616 byl král. prokurátorem Oldřich Gerštorf z Gerštorfu, viz Jaroslav Demel, Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých, díl I. (v Praze 1905), str. 129; vedle hlavního prokurátora objevují se jako jeho pomocníci „prokurátoři k vedení při J. Mti. cis. při soudech zemských“; takovým byl v naší době Adam Linhart z Najenperku a Václav Magrle ze Sobíšku; r. 1612 oba obnovili přísahu Matyášovi II. (Oldřich Gerštorf již r. 1611) a k nim přibrán Martin Fruvejn z Podolí; kromě nich r. 1593 jmenován takovým prokurátorem Václav Radnický. Viz tamtéž, str. 135—136.

se mělo nově upravit při generálním sněmu 1615; při tom měla být sepsána knížka o právu horním na ten způsob, jako byla Menšíkova o soudu mezním¹, ale na sněmu 1615, pokud lze zjistiti, nevykonáno více než volba osob, určených k té práci². V souvislosti se stálými stížnostmi třetího stavu do obchodních způsobů židovských byl značně změněn starý artykul Z I „O židech“; nejvíce artykuli sněmu 1601, 1614 a vlastními opravami ruky β. Artykulem z r. 1614 zrušuje se povolení, dané židům na sněmu 1596³, aby mohli dávat půjčky a prodávat na šuldpryfy; trestem za překročení zákazu toho jest ztráta hrdla i statku⁴.

Charakteristické pro dobu, která uplynula od smlouvy Svato-václavské, jest, že pozbyla v našem návrhu původní podoby změnami a doplňky, kdežto ještě v zřízení zemském z r. 1564 jest otištěna beze změn. Nový návrh také charakterisuje to, že pokračuje v tom, co se proti starším zřízením děje již i tu a tam ve vydání z r. 1564: odstraňuje věty, jež ukazovaly na původ článku⁵.

VI.

Nutno si zajisté také položit otázku, bylo-li užito našeho návrhu při redigování Obnoveného zřízení zemského z r. 1627. Tu docházíme k zajímavému výsledku, který jest důležitým příspěvkem k způsobu, jakým byly některé jeho články vypracovány: shledáme totiž, že jistý počet artykulů, na nichž se usnealy sněmy po vydání zemského zřízení z r. 1564, které byly též přejaty do našeho návrhu, přešel i do Obnoveného zřízení zemského; stalo se to arci se změnami nejen formálními, nýbrž i věcnými, zdůrazňujícími mimo jiné neobyčejně zesílenou moc panovnickou. Samo sebou se rozumí, že tu běží vesměs o artykule „nepolitické“. Ač pak na

¹ Viz zde str. 443.

² Zajímavé je, že Obnovené zřízení zemské prohlašuje za platné v čl. A XXI horní řád, přijatý na sněmu 1575 (otištěn v Sněmích českých IV, str. 276—285); na jeho podkladě měla se asi díti i naše úprava.

³ Drž. v středu po památce narození Panny Marie a zavř. ve čtvrtek po sv. Lidmile (11./9.—19./9). Viz Sněmy české IX, str. 328.

⁴ Stížnosti stavu třetího „O židech v království českém zůstávajících“ z r. 1609 otištěny u Bondyho-Dvorského, K historii židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, str. 793—4.

⁵ Viz zde na př. A VI, A XXIII, B XXI, D XXVII, D XXXVII.

př. slova „provozovati nemá“ (zde str. LXIV) v dokladu, hledícimu k čl. Q XLVIII Obnoveného zřízení zemského nebo nápadná shoda prvních slov čl. X IV Obnov. zřiz. zems. a čl. R XXI, sepsaného rukou β , zdály by se nasvědčovat, že se přejímání toto stalo prostřednictvím našeho návrhu, mnoho jiného při dále otištěných iuxta-
posicích činí to zajisté pochybným; spíše se zdá, že artykule ty dostaly se do pobělohorského zákoníka touž cestou, jako do našeho návrhu: tak, že osoby, pověřené vypracováním Obnoveného zřízení zemského měly asi po ruce tyto artykule, jimiž opravovány a doplňovány na pozdějších sněmích články zemského zřízení z r. 1564.

Takovým asi způsobem s většími nebo menšími změnami formálními nebo věcnými přešly na př. do Obnoveného zřízení zemského tyto artykule sněmů z let 1575—1614, především ze sněmu r. 1575: „O uvázání se v statky bezprávně“ (náš návrh E XVIII nový, Obn. zřiz. z. W V—W VII), „Poddaní bez povolení pána se nedlužte“ (náš návrh X II nový, Obn. zřiz. z. Q XXII), „O unášení peněz od poddaných do měst“ (náš návrh X XII, Obn. zřiz. z. M XXIV); ze sněmu r. 1585: „O přijímání svědkův“ (náš návrh P III nový, Obn. zřiz. z. C LXV); ze sněmu r. 1586: „O vedení svědkův“ (náš návrh, jiná část nového P III, Obn. zřiz. z. též další část C LXV); ze sněmu r. 1610: „O zdvižení pŕhonův a odporův všelijakých“ (náš návrh C XIII nový, Obn. zřiz. z. B XXIII), „Vízý nač mají kladené býti“ (náš návrh K XIII nový, Obn. zřiz. z. J XXVII), „Čeládka ani žádný jiný outrpným právem bez právodu právního tázání a trápení býti nemají“ (náš návrh K LVII nový, R IX Obn. zřiz. z.), „O meze a štokramy“ (náš návrh L XXXI nový, Q XXXIX Obn. zřiz. z.), „O partytách“ (náš návrh P I nový, Obn. zřiz. z. M I—M XV), „Strany obnovování a vedení svědkův“ (náš návrh P XXVII nový, Obn. zřiz. z. D XVII), „O myslivosti“ (náš návrh T I nový, Obn. zřiz. z. Q XLVIII—Q LI); dále sem dlužno připočísti art. „O přetrhování odporův a pŕhonův pro smrt společníkův“, nepřejatý ovšem do našeho návrhu, ale poznamenaný v rkpe \mathfrak{U} u K XII (zde str. 224), jemuž odpovídá J XXVI Obn. zřiz. z.; ze sněmu r. 1614: „O rozpustilosti lidí mladých“ (náš návrh L XL nový, Obn. zřiz. z. X I, X III, X II).

Artykul sněmu 1585
„O přijímání svědkův“.

Při vedení svědkův takový řád zachovati se má, že vždycky dvě osoby z ouředníkův pražských menších desk zemských při přísaze i zapisování svědkův přítomny býti mají a tu na svědka otázka učiněna býti má, jak starý jest a kterak jest toho, což se při něm žádá, povědom, byl-li jest přítomen toho, jestli vyučen, co má svědčiti aneb má-li sobě pohrůžku učiněnou, jestližebý pravdu svědčil, pomáhal-li a radil-li jest k tomu, oč má svědčiti, aneb bral-li jest za to jaký ouplatek, aby tak svědčil. A potom má mu cedule přečtena a napomenutí učiněno býti, aby mimo to, čehož jest povědom, jiného nesvědčil i také netajil pravdy a tudy duše své nezavozoval. A tak potom svědčiti může beze vši překážky, čehož jest povědom.

Artykul sněmu 1586
„O vedení svědkův“.

A jakož jest předešlým sněmem to nařízeno, aby při vedení a zapisování svědkův vždycky dva z ouředníkův pražských menších desk zemských přítomni byli, však to se nachází, že pro odjezdy k nemocným a v jiných potře-

P III nový našeho návrhu.

Při vedení svědkův takový řád zachovati se má, že vždycky dvě osoby z ouředníkův pražských menších desk zemských při přísaze i zapisování svědkův přítomny býti mají. *Pakli by z některých příčin možné nebylo*, aby dvě osoby z ouředníkův menších při zapisování svědkův přítomny býti mohly, tehdy jeden z nich aby přítomen byl a takové svědomí aby se mohlo v přítomnosti té jedné osoby z ouředníkův přijmáti a zapisovati, jakž sněm léta 1586 ukazuje. A tu na svědka otázka učiněna býti má, jak starý jest a kterak toho, což se při něm žádá, povědom, byl-li jest přítomen toho, jestli vyučen, co má svědčiti, pomáhal-li a radil-li jest k tomu, oč má svědčiti aneb bral-li jest za to jaký ouplatek, aby tak svědčil. (následuje dále shodně s artykulem sněmu 1585).

Čl. C LXV Obnoveného zřízení z.

Při vedení svědkův a vykonávání přísahy vždycky dvě osoby z úředníkův menších vedle registrátora anebo písaře při dckách zemských přítomni býti a svědky na interrogatoria neboližto otázky examinovati a vše pilně zapisovati mají.

bách, zemských dvě osoby z ouředníkův menších ne vždycky přítomny bývati mohou, takže pro nepřítomnost a nedostatek jich častokráte svědkové drahně dní na to očekávati musejí a přijati bejti nemohou: a protož jsou se s J. Mti. císa. jakožto králem českým všickni tři stavové na tom snesli: *když by koli z výš oznámených příčin možné nebylo*, aby dvě osoby z ouředníkův menších při zapisování svědkův přítomny býti mohly, tehdy jeden z nich aby přítomen byl a takové svědomí aby se mohlo v přítomnosti té jedné osoby z ouředníkův přijímati a zapisovati *tím vším způsobem, jakž o tom sněmem předešlým vyměřeno jest.*

Artykul sněmu 1610
„O přijímání a zapisování svědkův nemocných“.

Také i na tom jest se J. Mti. císa. s stavy tohoto království milostivě sněsti ráčil: když jest se předešle ten způsob zachovával, když jest kdo sobě k svědomí lidí, kteříž pro sešlost věku neb nedostatek zdraví svého na hrad pražský vypraviti se nemohli, v krajích zapisovati dáti měl, že jest o to zvláštní relacel od J. Mti. císa. ke dckám zemským učiněna býti musela, aby již toho více nebyvalo,

P III nový našeho návrhu IV. odst. „O přijímání a zapisování svědkův nemocných“ shodně s art. sněmu 1610.

Pakli by z hodných příčin možné nebylo, aby dvě osoby z týchž ouředníkův menších přítomné byly, tehdy nicméně jedna osoba z nich takové svědomí přijímati a poznamenati dáti, svědkům všeliké potřeby, *obzvláštně pak, co by z falešné nebo křivé přísahy pocházelo*, horlivě a dostatečně předkládati má.

Čl. D XVIII Obnoveného zřiz. z. „Jak svědomí těch svědků, kteří pro nedostatek zdraví při dckách zemských postaviti se nemohou, přijímaná býti mají“.

Jestliže kdo nemocnou nebo sice věkem sešlou osobu, kteráž by se sama osobně pro nedostatek zdraví svého k vydání svědomí k úřadu dostaviti nemohla, buď v zemi, v kraji neb kdekoli jinde svědomí potřeboval:

než komuž by toho koli potřeba nastala, že by sobě nemocného neb věkem sešlého svědka buď v kraji neb kdekoli jinde zapisovati dáti měl, aby to na ouředníky pražské menších desk zemských vznesl. A ouředníci menší vypravíc z prostředku svého jednu osobu a druhého ingrossátora menších desk zemských, ti dva mají se k tomu svědku vypraviti a bez *zvláštní relací J. Mti. cis. jakožto krále českého* takové svědomí od něho přijíti a pořádně zapsati. A takoví svědkové před každým soudem postačiti mají.

Artykul: sněmu 1610

„Vizy naň mají kladené býti a vložené jak dlouho trvati mají“.

Co se vizy kladení předekách zemských království českého dotýče, poněvadž předešle jak na zápisy „s místem“, tak i na pořizení a některé jiné zápisy, kdež sobě vejiminky k změnění těch zápisů zanechávali, kladený bývaly a tudy skrže to mnohým nemalé překážky se dály a strany k velikým zaneprázdněním přicházely, i na tom jsou se stavové s J. Mti. cis. onesli,

K XIII nový našeho návrhu „Vizy naň mají kladené býti a vložené jak dlouho trvati“ shoduje se s artykulem sněmovním, jen vynechán úvodní odstavec, jenž je v Obn. zřiz. z. mnohem preciznějši.

ten na úředníky pražské menší desk zemských to vznéstí má, kteří potom jednoho z prostředku svého vedle ingrossátora menších desk zemských vypraviti, a *bez Naší nebo dědicův a budoucích Naších, králův českých, relací, svědomí od takových osob, jakž nahore dotčeno, přijíti a pořádně zapsati mají.* Což potom při jednom každém soudu platiti a místo své míti bude.

Čl. JXXVII Obnoveného zřiz. z. „O vizách“.

Ač se předešle za obyčej zachovávalo, když něco komu do desk zemských vloženo bylo, buďto zápisové, odpory, kšafy anebo nějaké jiné věci, že druhá strana, kteráž se domnívala, že by se jí tu také dotýkalo, vizu, to jest jistotu, proti tomu vložila, že jest takovou věc předekách zemských viděla; ale poněvadž dotčená viza takovou moc a mocnost s sebou přinášela, že ta věc, pro niž se viza vložila a do desk zemských zapsala, byť se pak i s vejiminkou stala, že ten, kterýž takovou věc do desk zemských vložití

aby po dnešní den na žádný takový zápis ani pořízení „s místem“ a kdo sobě vejminkou k změnění o propuštění zápisu aneb pořízení zástavy, kladeny nebyly, nežli na jiný jakýžkoli zápis i vklady, kšafty, iuxty a což by koli ve dckách bylo, na ty vízy klásti kdož by chtěl, bude moci jak předešle bývalo; však kdož by koli nač vízu kladl, bude povinen ihned od vložení té vízy

v šesti nedělich pořád zběhlých tomu, komuž by ta věc, na kterouž jest vízu vložil, náležela, oznámiti a jej z toho v těch šesti nedělich právně viniti a z toho buď pohnati neb obeslati. Pakli by kdo vlože vízu v těch šesti nedělich toho právně před sebe nevzal a z toho nepoháněl aneb neobeslal, tehdy ihned taková víza minouti a má vyma-

dal, to sobě vymínil a na vůli zanechal, aby mohl touž věc zase změnění anebo dokonce z desk zemských propustiti, však po vložení vízy toho již potom změnění nemohl; *protož ustanovovati, natisovati a tomu chtísti ráčíme*, aby při věcech, které buďto z povahy a vlastnosti své, jako jsou kšaftové a pořízení, anebo podle patrné a zanechané vejminky změnění se mohou, takové vízy na ty již dotčené věci žádným způsobem více se nekladly, jich dáleji po dnešní den nepožívali a mnohem méněji aby ty k nejmenší platnosti komu sloužiti v těch věcech měly. Než co se takových věcí dotýče, které se mezi živými a to tak konají, že hnedky neproměnitelný závazek s sebou přinášejí, proti takovým dotčeným věcem vízy ke dckám zemským vložiti se mohou, ale na ten způsob: Kdo by koli na vízu kladl, bude povinen ihned od vložení té vízy v šesti nedělich pořád zběhlých tomu, komuž by ta věc, na kterouž jest vízu vložil, náležela, oznámiti a jej z toho v těch šesti nedělich viniti, buď obeslati, anebo sice jinak taková vložena víza minouti a do konce vymazána býti má, a ten již dále na tuž věc podruhé vízy klásti moci nebude, a k tomu jemu od úředníkův

zána býti, a ten již dále na touž věc podruhé vízy klásti moci nebude a k tomu jemu od úředníkův pražských menších desk zemských nemá býti povolována.

Artykul sněmu 1575

„Poddání bez povolení pána se nedlužte“. (Tištěno podle úř. tisku.)

Jakož mnozí poddaní na ouvěrek a sčekání všelijaké věci kupují a se v veliké dluhy dávají, že sebe i dítky své zavozují a o statky strojí a jiní poddaní pro jich dluhův nezaplacení stěžování a stavování bývají: ina tom jsou se všichni tří stavové snesli, aby žádný poddaný bez povolení pána svého aneb ouředníka hned od zavření sněmu tohoto výšejší tří kop grošův českých se nedlužil a nad to výš v žádné rukojemství se nedával. Pakliby se toho bez povolení pána aneb ouředníka svého dopustil, tehdy pán jeho aneb ouředník, kdyby na něj žalováno bylo aneb že by obstaven byl, nebude povinen na něm dopomáhati ani k takovému obstavuňku státi. A kdož by přes nadepsanou summu tří kop grošův českých více kterého člověka v jaký dluh uvedl a jej žalobami a obstavuňky stěžovati chtěl, nemá obstavuňku v ničemž užiti.

menších desk zemských povoleno býti nemá.

X II nový našeho návrhu „Poddání bez povolení pánův se nedlužte“.

Čl. Q XXII Obnoveného zřízení z. „O dlužení se lidí poddaných“.

Item žádný poddaný všech tří stavův, bez povolení pána svého aneb ouředníka u nižádného veřejší tří kop gr. čes. se nedluž, nadto veřej v žádné rukojemství se nedávej. Pakliby se toho *bez povolení pána*... (až do konce stejně jako sněm 1575).

Žádný poddaný bez povolení pána svého aneb ouředníka jeho výšeji tří kop grošův českých se dlužiti a nadto veřej v žádné rukojemství se dávati nemá. Pakli by se toho dopustil, tehdy pán neb úředník více nad summou již oznámenou dopomáhati povinen nebude ani proto dále viněn býti nemůže.

**Artykul sněmu 1610
„O myslivosti“.**

Což se provozování myslivosti dotýče, poněvadž mnozí z stavův přes mnohá jistá předešlá sněmovní záповědi jakž předkem na J. Mti. císa. bez ušetření J. Mti., tak i na jiných cizích gruntech myslivost provozují... Což sobě J. Mti. císa. při tomto sněmě vysoce stěžovati ráčí. I aby jednou to přetrženo býti mohlo, na tom jsou se stavové s J. Mti. císa. snesli a za právo ustanovili:

aby žádný na grunty J. Mti. císa. ani jedni na druhých žádnou myslivost s chrty, lihavými psy, jestřáby, rarohy, tenety, sítěmi, s dráty, s ručnicí ani s ničímž jiným nejezdili, nechodili, nevysílali ani žádné lesní ani polní myslivosti. jakýmiž jmény to se jmenovati může, bez vůle, vědomí a povolení J. Mti. císa. a číž kteří gruntové ze všech tří stavův a obyvatelův tohoto království jsou, pod propadením jednoho sta kop grošů českých tolikrát, kolikrát by se kdekoliv ze všech tří stavův neb lidí duchovních a svobodných toho dopustil a usvědčen neb postižen byl, že by tak zoumyslně buď na gruntu J. Mti. císa. aneb kterého z stavův tohoto království bez vůle a vědomí jeho

**Čl. T I našeho návrhu
„O myslivostech“.**

Žádný na gruntech J. Mti. královský ani jedni na druhých žádné myslivosti s chrty, lihavými psy, jestřáby, rarohy, tenety, sítěmi s dráty, s ručnicí ani s čímž jiným jezdit, chodit, vyslati ani žádné lesní ani polní myslivosti, jakýmiž jmény to se jmenovati může, bez vůle, vědomí a povolení J. Mti. krále a číž kteří gruntové jsou, *provozovati nemá* pod propadením pokuty jednoho sta kop groš. čes. tolikrát, kolikrát by se kdekoliv ze všech tří stavův *neb lidí duchovních* a svobodných toho se (!) dopustil...

**Čl. Q XLVIII Obnoveného
zřiz. z. „O myslivosti“.**

(*Jirečkovo vyd. má „O myslivosti“, ex. univ. knih. pražské 54 B 29, dále uv. „O myslivostech“.*)

Na gruntech Našich a kteréhožkoli stavu žádný, buď sám nebo skrze služebníky své, žádné myslivosti s chrty, lihavými psy, krahulci, jestřáby, rarohy, s ručnicemi, tenaty, sítěmi aneb jaká by se koli myslivost vymyslet a užívati mohla, ani na poli, ani v leších, na týchž gruntech Našich bez vůle a vědomí Našeho aneb těch, číž gruntové jsou, *provozovati nemá*. A to pod propadením pokuty 100 kop grošův českých, kolikrát by se a jak často toho dopustil.

jakýmkoliv způsobem myslivost provozoval aneb po gruntech s myslivostí jel, že takový každý má jedno sto kop gr. českých tomu, či to gruntové jsou, propadnouti.

Z kteréžto pokuty buď hejtman J. Mti. cis. jakožto krále českého neb prokurátor J. Mti., též i stavové jedni druhé budou moci skrze vznešení na suplikaci před *soud zemský větší*, který by teháž po témž účinku nejprve držán byl, vinit...

A jestli by pak kdo připrovozování myslivosti na čích gruntech vtíraje se v cizí grunty někoho z poddaných, kteříž by jej usvědčovali, bil neb pohružky činil a po nich se sháněl neb samého se jmenovati nechtěl...

Artykul sněmu 1575
„O uvázení se v statky bezprávně“.

A jakož již od některých časnov to jest nastalo, že jedni druhým v statky odúmrtí neb nápadní i jinak proti jistým kšaftům a nápadům sami o své újmě beze všeho pořádu práva se uvazují a tēm, komuž by to buďto kšaftem neb nápadem náleželo, na pořádu práva ukazujíc, tudy lidem

Z kteréžto pokuty na gruntech J. Mti. královský provozované hejtman J. Mti., též i stavové jedni druhé budou moci skrze vznešení na suplikaci před *soud komorní*, který by teháž po témž účinku nejprve držán byl, vinit...

A jestli by pak kdo připrovozování myslivosti na čích gruntech vtíraje se na cizí grunty někoho z poddaných, kteříž by jej usvědčovali, bil neb pohružky činil a po nich se sháněl neb samého se jmenovati nechtěl...

E XVIII nový našeho návrhu „O uvázení se v statky bezprávně“.

Q LXIX.

Jestliže by kdo dotčeným způsobem na gruntech Naších myslivost provozoval, tehdy hejtman Náš, kterýž by takové grunty Naše spravoval, má jej hned před *menší soud zemský* obeslati. Nápodobně stavové mohou se v příčině myslivosti jedni k druhým tolikéž tak chovati...

Q L.

Jestliže by kdo pak připrovozování myslivosti, vtíraje se na cizí grunty, někoho z poddaných, s kterýmž by ho usvědčiti mohli a chtěli, bil neb pohružky činil a po nich se sháněl neb samého se jmenovati nechtěl...

Čl. W V. Obnoveného zřiz.
z. „O uvazování se v statky bezprávně“.

A jakož již kolikráte se to stalo, že jeden druhému v statky ty, když jemu jako dědictvím případy neb jináče na něho přišly proti pořádnému kšaftu neb nápadu, též také právu, svévolně a o své újmě se uvázati a jich v držení zůstávati se opovážil; s kterýmžto nepořádným uvá-

k dojití spravedlivosti jich průtahy činí a nenáležitě stěžují: i aby taková neslušná věc vnově nastalá k přetržení svému přijíci mohla, na tom jsou se *všickni tři stavové s J. Mti. snesli*: kdož by se koli toho dopustil a v statek pravému nápadníku, aneb komu ten buď dskami nebo kšaftem na list mocný krále J. Mti. dán jest, i také komužkoli jinému bez práva sám o své újmě se uvázal, že ten každý bude moci to na J. Mt. krále českého, ráčil-li by J. Mt. v tomto království býti, vznésti; a J. Mt. král, poněvadž taková věc brzkého opatření potřebuje, strany před J. Mt. sročíc, aby takovou při s nejvyššími uředníky a soudci zemskými, též radami J. Mti. soudu komorního vyslyšení a výpovědi spravedlivou mezi stranami na místě a konci bez odtahov postavití, a pakliby za přítomnosti J. Mti. král. v království tomto k vyslyšení svému a výpovědi to přivedeno býti nemohlo, tehdy strany na soud zemský k nejprvnějšímu soudu, kterýž by po odjezdu J. Mti. z království tohoto držán byl, podati ráčil. Kdyžby pak krále J. Mti. v zemi této nebylo, tehdy takové vznešení týmž způsobem na místodržící J. Mti. král. se státi moci bude, a ten, kdož jest se takového

Kdož by se koliv toho dopustil a v statek pravému nápadníku anebo komu ten buď dskami nebo kšaftem... (a dále jako sněm 1575 s varianty str. 150 a 151 uvedeny).

záním těm lidem, jimž ten statek podle práva a spravedlnosti nápadem náležel a přišel, znamenitou překážku a průtahy činili tak, že jsou k spravedlnostem svým přijíci nemohli, nýbrž v takové průtahy uvedeni jsouce, jim se teprva od druhé strany na pořad práva ukazovalo; i aby takovým neslušným věcem budoucně se zpomoci a k přetržení svému přijíci mohly, protož *ustanovovati, nařizovati a tomu milostivě chtíti ráčíme*: když by se kdo v takový statek, k kterémuž by někdo jiný nápad měl, nebo že by jinému dskami zemskými zapsán nebo kšaftován byl, nebo v statek, jenž by tomu, kdož se v něj uvazuje, nenáležel, proti řádu a právu tak svévolně a nepořádně uvázal a držení jeho se zmocnil, aby jedenkaždý, kohož by se dotýkalo, to na Nás, ráčili-li bychom v zemi býti, anebo v nepřítomnosti Naší na místodržící Naše, vznesl, kdežto bez všelijakých průtahův buď na Naší kanceláři české dvorské, o čemž na hoře víceji oznámeno jest, to rozeznáno, anebo také ta věc na soud Náš zemský k summovnímu vyslyšení podána býti má.

nepořádného na škodu jiného uvázaní dopustil, od týchž panuov místodržících obeslán a v přítomnosti nejvyšších ouředníkův a soudcův zemských, též rad J. Mti. král. soudu komorního, nejméně v počtu desíti osob, s stranou původní o takové uvázaní vyslyšán býti má. A tu dotčení páni místodržící vyrozumějíce tomu, pokudž by to k soudu zemskému náleželo, mají tu rozepři na soud zemskej, kterež by potom nejprvé držán byl, podati, a tu bez dalších odtahuov (leč by hodná příčina toho, aby ještě do druhého soudu a nic dáleji odloženo bylo, na témž plném soudu zemském se nacházela), strany vyslyšeny, v čemž obeslaný žádnými obranami k zdvžení se hájiti a těch užiti nemá, a vejpovědi spravedlivou poděleny býti mají.

Jak bylo již řečeno v tomto Úvodu na str. LVII, Obn. zřiz. z. prohlašuje za platný artykul sněmu 1575 „O hory a kovy . . .“, jenž snad měl býti podkladem nové úpravy těchto článků, zamýšlené kommissí, volenou pro náš návrh. Artykul ten otištěn znovu r. 1627 a připojen spolu se smlouvou Svatováclavskou, rovněž znovu otištěnou, k Obn. zřiz. z. (tak je tomu na př. v ex. univ. knih. pražské sign. 54B 29). Tento nový otisk smlouvy Svatováclavské vychází čl. X XXXVIII a X XXXIX jejího textu, který je v zřiz. zems. z r. 1564, čl. V XX téhož zřízení otištěn logičtěji na konci smlouvy Svatováclavské, a to se změnami na začátku, které by nevyučovaly, že přece jen ti, kdo vypracovali Obnovené zřiz. z., měli po ruce náš návrh.

Čl. V XX zřiz. z. z r. 1564.

Jakož smlouva mezistavy panským, rytířským a městským učiněná jest, z kterých věcí lidé městští před soudy zemské nemají poháněni býti, kteřížto artykulové jsou v smlouvě Svatováclavské mezi stavy učiněné zejména postavení¹. O ty artykule starosta komorníčí...

Čl. V XX našeho návrhu.

Při závěrku té smlouvy o ty artykule v té již položené smlouvě Svatováclavské doložené, starosta komorníčí...

Začátek čl. B XXXIX smlouvy Svatov. v Obn. zř. z.

O ty artykule v této veřejně položené smlouvě Svatováclavské starosta komorníčí...

I formálně jeví se výše připomenuté zdůrazňování krále *ius legis ferendae* v těchto ukázkách; tak na př. v čl. J XXVII Obn. zřiz. z. slova artykule sněmu z r. 1610 „i na tom jsou se stavové s J. Mtí. cí. snesli“ (v našem návrhu „s J. Mtí. král.“) mění ve výraz „protož ustanovovati, nařizovati a tomu chtíti ráčíme“; podobných příkladů by se dalo uvésti velmi hojně, z artykulů výše uvedených je tomu tak u čl. J XXVII Obn. zřiz. z.

Také pokud běží o snahu srovnati práva městská se zřízením zemským, navazuje Obnovené zřízení zemské na toto úsilí stavů předbělohorských, aspoň v předmluvě, kdež čteme „Jakož pak také aby zřízení tato zemská a práva městská co nejvíce možné spolu srovnána byla, tudíž i co pro krátkost času a jiná mnohá zaneprázdnění při tomto Obnoveném zřízení zemském se nedostává, jiným časem doplněno a doloženo bylo, to v milostivé paměti Naší jmiti a doplniti chtíti ráčíme“.

VII.

Jak praví Stránský na místě, zde již dříve citovaném², nové zřízení zemské (a asi i srovnání práv městských se zřízením zemským) bylo by bývalo vydáno, kdyby nebyly přišly bouře z konce vlády Matyášovy. Vskutku však, jak svědčí sněmovní artykule z doby

¹ „Jakož ... postavení“ tedy vypuštěno v Obn. zřiz. z. i v našem návrhu, zato však Obn. zřiz. z. nemá doplňku našeho návrhu sub c ani není na konci škrtnuta poslední věta „A týmž ... zachováno býti“. Viz tam.

² Str. XV.

českého povstání, nezapomnělo se na tuto práci, již tak daleko dovedenou. Na generálním sjezdu, drž. r. 1619 v outhery po památce sv. Maří Magdaleny (23./7.) a zavř. v sobotu po památce stěti sv. Jana (31./8.), usneseno, že „zřízení zemské, vnově přehlédnuté a napravené“, má před generálním sněmem od jistých osob ze strany podobojí i podjednou, k tomu zvolených, ještě jednou býti přehlédnuto, na tomto sněmu stavům předneseno a potom vytištěno. Speciálně se přikazuje, že do něho zvláště má býti vložen artykul o svobodném volení krále podle znění Justifikace a Dedukce, která má co nejdříve vyjít tiskem¹. Na onom sněmu generálním, který se konal, když Fridrich Falcký přijal korunu českou (drž. v pondělí den památný sv. Šimona a Judy a zavř. v úterý den památný sv. Alžběty—28./10.—19./11. 1619), však opět k přehlédnutí obou zákoníků „tak, jakž již předešle toho dobrý začátek se stal“, zvoleni ze stavu panského: Joachym Ondřej Šlik, Pavel z Říčana a Václav Budovec; ze stavu rytířského: Jindřich Ota z Losu, Bohuslav z Michalovic a Martin Fruvejn z Podolí; ze stavu městského: Václav Magrle ze Sobišku, Jan Theodor Sixt z Otrsdorfu, Petr Macer z Letošic a Vojtěch Kautský z Jenštejna. Opět se od nich žádá, aby byli hotovi do budoucího sněmu; za jejich práci má se jim od krále a stavů dáti „slušná odměna“². Ale když byl zavřen generální sněm 11./5. (v pondělí po neděli Jubilate) 1620 (drž. ve čtvrtek po neděli Oculi—26./3.), poslední sněm předbělohorský, opět práce nebyla hotova a proto „pro lepší a podstatnější toho všeho uvázení“ k prve zvoleným osobám přidány ještě tyto ze stavu panského: Jan nejstarší z Říčana, Michal starší Slavata z Chlumu a z Košberka, Jan Adam z Roupova, Jiří Sadovský ze Sloupna; ze stavu rytířského: Karel Čabelický ze Soutic, Zikmund Matěj Vencelík z Vrchovišť, Mikuláš Budkovský z Budkova a Adam starší Hozlaur z Hozlaur; z měst: Jan Šuster z Goltperku, mistr Daniel Vratislavský, Simeon Vokáč z Chyš a z Špicberku a Bonaventura John. Ti měli na práci zasednouti v době

¹ Viz tištěné artykule tohoto sněmu, oddíl „Artykulové obzvláštní, kteříž se samého království českého dotýkají“, str. XCVII, čl. XXIV.

² Opis artykulů tohoto sněmu, Ms. 11 zemského archivu v Praze, str. 886b—888b. Nadpis je: „O přehlédnutí a zkorigování zřízení zemského, též práv městských“.

od uzavření sněmu do soudu svatojeronymského (k 1. říjnu) a nerozjížděti se, dokud by nebyli hotovi; potom, jako již bylo dříve předpisováno, měli práci přednésti nejvyšším ouředníkům, soudcům zemských a radám soudů dvorského i komorního; co by od nich bylo schváleno, má býti vytištěno se svolením královým¹.

Z citovaného artykule generál. sjezdu r. 1619 jest zjevno, že v druhé nové redakci měl býti především „napraven“ starý artykul o volení krále: v novém zemském zřízení měla býti uzákoněna volitelnost českého trůnu. Exemplář Budovcův zanechal nám jen tyto náběhy k druhé nové redakci, která hledí k tomuto základnímu článku. Jsou to jeho temperamentní glossy, připojené k čl. A I, B III, B VII, B VIII, ze kterých lze vyčísti živelní odpor proti Ferdinandovi Štyrskému, a pevnou důvěru, že se ho Češi na vždy zbavili. Poněvadž král Matyáš zemřel bez dědice (t. j. bez syna, jak rozumí Budovec), čteme, Ferdinand měl býti zvolen a neměl „nastoupiti“; poněvadž tedy nedošel trůnu správnou cestou, jakou podle Budovce předpisoval čl. A I, plným právem se připravil o korunu královskou². Podobně k přísaze nejvyššího purkrabího (čl. B III), kde se praví „Přisahám . . . J. Mti. král. dědicuom, anebo kterýž by potom král byl“; V. Budovec výslovně poznamenává, že se tedy přísahá dědicům královým „quod Bohemi de solis filiis³ id dictum intelligi volunt“; tudíž, když není dětí králových, slovy „anebo kterýž by potom král byl“, že se přísahá prý vzhledem k budoucí volbě, stavy vykonané. K tomu připojena věta, že se nyní z dobrodiní božího volba nerozšiřuje na dědice, t. j. na syny, nýbrž jest svobodná — „Sed iam dei beneficio electio neque ad haeredes, id est filios masculos extenditur, sed libera est“⁴. Proto podle mínění Budovcova jest špatně řečeno v přísaze hejtmana hradu pražského, že se přísahá dědicům J. Mti. král., ačkoli i zde se prý jimi mínili jenom synové⁵; proto prý v přísaze purkrabí karlštejských řečeno

¹ Viz tištěné artykule tohoto sněmu str. LXII—LXIII; artykul zní „Ó přehlídnutí a zkorigování zřízení zemského, též práv městských“.

² Viz zde str. 2, pozn. β a γ.

³ Mnou podtrženo.

⁴ Viz zde str. 53, pozn. β. Srov. čl. XXIII generálního sjezdu z r. 1619 otištěný též u Slavaty, Paměti II, str. 205.

⁵ Viz zde str. 56, pozn. α.

těž „male“, praví-li se [Přisaháme]... J. Mti. dědicům, řádně od J. Mti. poslým“, ačkoli prý i ta slova mluví proti Ferdinandovi, který nebyl dědičný syn, zplozený od krále Matyáše¹; proto s radostí konstatuje Budovec, že v přísaze nejvyšších úředníků zemských vyneschání dědicové a že se to stalo právem²; proto navrhuje, aby byl vyžádán „vejpis“ druhého reversu krále Ferdinanda na volení z 2. září 1545, jako by nevěřil, že v čl. A I „O volení krále J. Mti.“ jest jeho obsah správně tlumočen³. Názory Budovcovy arcíť se shodují s projevy stavů, o volebnosti trůnu, vyjádřené ve veřejných projevech, jako byl „Artykul o krále Ferdinanda“⁴, přijatý na zmíněném generálním sjezdu r. 1619 (23./7.—31./8.).

Jiných poznámek, které by hleděly k změně návrhu našeho, v Budovcově exempláři nenajdeme a z toho lze vyvoditi, že se o jeho vydání mnoho nepracovalo, jak lze v těch časích pochopiti; připomeňme si jen, jak dlouho trvalo, než došlo k vydání Dedukce! V samých artykulích sněmů a sjezdů z let 1618—1620, kromě vyzvání, aby byl do nového zřízení zemského vložen článek o svobodném volení krále, najdeme jen ještě v artykulích generálního sjezdu z r. 1619 již připomenuté usnesení, aby svobodná města v Čechách nebyla nazývána komorou královskou, jak se děje v čl. D XLIX a že ten název pro města má z zřízení zemského vymizeti⁵. Stalo se to arcíť na vlastní žádost měst, která ukazovala, jaké nepříznivé důsledky z toho byly pro města vyvozovány komorou českou⁶.

Než soudíc podle sněmů z let 1619—20, změny byly by bývaly změněny nejen články, jako byl nový A IIII ze sněmu 1619 „O pokládání sněmů“ proti čl. IX a X generálního sjezdu 1619, nýbrž i artykule, nemající dosahu politického, jako nový artykul „O pamatná“ ze sněmu 1610, který na generálním sněmu z r. 1620, drž. ve čtvrtek po neděli Oculi (26./3.) a zavř. v pondělí po neděli

¹ Viz zde str. 57 pozn. α.

² Viz zde str. 54 pozn. α.

³ Viz zde str. 2 pozn. β.

⁴ Viz tištěné artykule tohoto sněmu, str. CXXXV—CXLIV.

⁵ Viz tištěné artyk. tohoto sněmu, oddíl „Artykulové obzvláštní, kteříž se samého království českého dotýkají“, str. XCVI čl. XXI a zde str. XLVIII pozn. č. 3.

⁶ O tom viz J. Čelakovský, l. c. str. 78.

Jubilate (11./5.), byl dokonce zrušen a nabrizen novým¹. Můžeme zde připomenouti také čl. XXVII generálního sjezdu 1619², který zajímavě mění artykule sněmů 1549 a 1608, žádající, aby v Čechách na úřady duchovní byli dosazováni jen rodilí Čechové: podle onoho čl. z r. 1619 má to platiti nejen pro osoby zrodilé v Čechách, nýbrž i v zemích ke koruně české náležejících „kteřížto za cizozemce se nepokládají“. Ale tu opět by se pravděpodobně opakovalo, co jsme viděli dříve: že by nebyly přejaty všechny nové artykule sněmů z doby po r. 1619, a dále, že by se u některých žádalo, aby byly změněny na dalších sněmech. Proto sotva by bylo možno nakresliti v podrobnostech správný obraz o tom, jak by bylo vypadalo zemské zřízení, kdyby byli stavové zvítězili, když se můžeme opřítí jen o sněmovní a sjezdová usnesení z let 1618—1620.

* * *

Za laskavé pročitání textu děkuji p. kol. Čádovi, jehož pokyny mi byly vždy k prospěchu a jenž mi prokázal i jiné služby, dříve připomenuté, dále děkuji za to p. kol. Trávníčkovi, jenž mi velice prospěl svými vzácnými vědomostmi gramatickými. Nemaými díky jsem zavázán též p. kol. B. Profeldovi, profesoru v Náchodě, jak již také na svém místě bylo připomenuto. Za jiné služby rovněž již dříve připomenuté cítím se povinen poděkovati p. kol. J. Vážnému z právnické fakulty; za mnohý dobrý pokyn též p. kol. St. Součkovi, za různou pomoc p. Dru Šmídovi, asistentu Historického semináře v Brně a jeho knihovníkovi p. PhC. Adolfu Turkovi. Při přetiskování textu zemského zřízení z r. 1564 byla snaha, ponechati jeho zvláštnosti, pokud jde o kvantitu. Tak tištěno „poněváž“, „stáné právo“, „našich“, „tím“, „dáleji“; tištěn „stavunk“ i „stavuňk“, „dovesti“ i „dověsti“, „mince“ i „mínce“; v artykulí sněmu 1610 tištěno „slézský“ i „slezský“, jak je v úř. tisku, „způsob“ a „zpráva“ (jur. termin) tištěny vždy se z, ale u ruky β a Budovce ponecháno s. „Jeho milost císařská“ a „Jeho milost královská“

¹ Viz tištěné artykule tohoto sněmu, str. XCLX—CII.

² Oddíl „Artykulové obzvláštní, kteříž se samého království českého dotýkají“.

kráceno vždy „J. Mt. císař.“ a „J. Mt. král.“, stejně i ostatní pády (J. Mt. král., J. Mt. král.) ale císař. rozepsáno v případě, kde ruka β má místo spisovného tvaru „císařské“ nebo „královské“ tvar „císařský“ nebo „královský“; „víza“ tiskem vždy „víza“. — Při sněmech udáno aspoň s počátku vždy datum, kdy byl držán a zavřen, konalo-li se téhož roku více sněmů. Na pozdějších stránkách je sněm 1575 vždy sněm drž. a zavř. 27./9., sněm r. 1608 vždy sněm drž. 19./5. a zavř. 27./6., sněm r. 1610 proslulý sněm 1609/10, zah. 27./1. (ev. 25./5.) 1609 a zavř. 23./2. 1610.
